

UDK 27-789.32(44+430)“13/14”(091)

[27-636:27-789.32] (4)“13/14”

Prethodno priopćenje

Primljeno: 16. listopada 2018.

Prihvaćeno za objavljivanje: 27. prosinca 2018.

NASTANAK I RAZVOJ OPSERVANCIJE U FRANJEVAČKOM REDU DO EKUMENSKOG SABORA U KOSTANZU

Željko TOLIĆ, Split

Ovaj rad obrađuje početak i razvoj opservancije u franjevačkom redu do ekumenskog sabora u Kostanzu. Podijeljen je u dva poglavlja. U prvom, koji je naslovljen »Nastanak i razvoj opservancije u Italiji do fra Pavla Trincia«, obrađuje se nastanak opservancije u Italiji gdje se, nakon prvih pokušaja fra Ivana della Valle i fra Gentilea iz Spoleta, pojavljuje fra Pavao (Paluccio) Trinci, s kojim u franjevačkom redu započinje istinska opservancija. Drugo poglavlje naslovljeno »Francuska opservancija i njezin razvoj do sabora u Konstazu (1415.)« obrađuje francusku opservanciju, koja je kronološki uslijedila neposredno nakon talijanske, ali je bila neovisna od trincijevskog pokreta i sasvim drukčije obilježena.

KLJUČNE RIJEČI: *opservancija, Zajednica, opservanti, »fratres de familia«, papa, bula, sabor u Konstanzu.*

Uvod

Tijekom 14. stoljeća u crkvenim je krugovima sve glasnije odzvanjao zahtjev za reformom, zahtjev koji se kontinuirano ponavljalo i na crkvenim saborima u Konstanzu, Baselu, Firenci te na Petom lateranskom saboru. Slogan *reformatio tam in capite quam in membris* sve je više hvatao maha i pristaša te je postao jedan od glavnih crkvenih tema od 14. do 16. stoljeća. Budući da se mnogo toga bilo iskrivilo, potamnijelo i deformiralo, oporavak i reforma Crkve, kako njezine glave (pape i Rimske kurije) tako i svih njezinih udova, željno su se iščekivali. Želja za reformom zahvatila je i crkvene redove, ali pod jednim drugim zahtjevom: *opservancija* (lat. *observantia*: opsluživanje). Pod tim pojmom crkveni redovi, sukladno svojoj karizmi i poslanju, teže »ad normam Regulae«, pri čemu je »observantia stricta« i »observantia strictissima« ili, kod franjevaca, »ad litteram« i »sine glossa«, bio najistaknutiji zahtjev. U dnu cijeloga problema stajalo je, dakle, Pravilo i njegovo opsluživanje. U toj težnji za reformom i kvalitetnim oporavkom u crkvenim se redovima profiliraju dvije struje: »opservanti« (lat. *observantes*), nerijetko nazvani i »reformirani«, koji zastupaju »propisno opsluživanje Pravila«, odnosno »obser-

vantia stricta« ili »regularis«, bez ikakvih naknadnih (tj. papinskih) tumačenja i ublažavanja, te »konventualci«, koji su također za opsluživanje Pravila, ali u blažem obliku, kako ga je protumačila Sveta stolica. Iako su oprečnosti i napetosti između tih dviju struja bile učestale, raskol i odvajanje jednih od drugih ipak nije dolazio u pitanje: unatoč različitim težnjama, zajedništvo je i dalje nastavljeno, ali s tim da među reformiranim dolazi do ustanove autonomnih poglavara i samostana. U franjevačkom redu stvari su se odvijale znatno drukčije. Opservancija je u redu sv. Franje Asiškoga († 1226.) imala znatno teži i burniji put, s izrazitim napetostima i učestalim raskolima: najprije između »*spiritualaca*« i *Zajednice (Communitas)*, a zatim ove potonje i *opservanata*. Sukob između dviju potonjih skupina na koncu je 1517. godine rezultiralo diobom reda na dva ogranka: opservante i konventalce. Kako se u svibnju 2017. godine navršilo punih 500 godina od te podjele, koju je bulom *Ite vos in vineam meam* (29. svibnja 1517.) naredio i proveo papa Leon X. (1513. – 1521.), u ovom ćemo izlaganju iznijeti genezu i razvoj franjevačke opservancije do ekumenskog sabora u Konstanzu (1415.) i time pridonijeti hrvatskoj stručnoj literaturi, kako franjevačkoj tako i općecrkvenoj, u kojoj ovaj rad, koliko mi je poznato, predstavlja prvi sustavni prikaz.¹

1. Nastanak i razvoj opservancije u Italiji do fra Pavla Trincia

1.1. *Od spiritualaca do opservanata*

Predviđajući da će njegovo bratstvo (*fraternitas*), koje je 1209. godine dopuštenjem pape Inocenta III. (1198. – 1216.) postalo red (*religio*), prolaziti kroz razne kušnje i previranja, koji su bili zamjetni već i za njegova života, Franjo Asiški je nekoliko mjeseci prije svoje smrti, uz već odobreno Pravilo (1223.), napisao i Oporuku (1226.) u kojoj svojoj braći, klericima i laicima naređuje: »Kao što meni Gospodin daje da jednostavno i čisto izrekнем i napišem Pravilo i ove riječi, tako ih jednostavno (simpliciter) i bez tumačenja (sine glossa) shvatite i svetim djelovanjem sve do kraja opslužujte.«² Prilozi *jednostavno i bez tumačenja* tekstualno se odnose na Pravilo i način na koji se ono trebalo »shvatiti« (*intelligere*). Spiritualci³ – koji su zahvaljujući još živućim Franjinim drugovima (Leo-

¹ U hrvatskoj stručnoj literaturi postoje brojne knjige i znanstveni radovi koji obrađuju pojedine pokrajinske ili opće franjevačke teme. Tako se, primjerice, Dominik Mandić (*Franjevačka Bosna*, Rim, 1968.), dok opisuje franjevaštvo u Bosni, dotiče nekih pitanja koji se odnose i na opservanciju, dok se Stanko Josip Škunca (*Franjevačka renesansa u Dalmaciji i Istri*, Split 1999.), koji razlaže franjevačku opservanciju u spomenutim krajevima, samo ukratko, fragmentarno, referira na početke opservancije u franjevačkom redu. Sustavan prikaz nastanka i razvoja opservancije u franjevačkom redu do sabora u Kostanzu, kako rekoh i koliko mi je poznato, nitko dosad nije obrađivao, tako da je ovaj rad doista prvijenac na tom području.

² »Oporuka«, *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012., str. 208.

³ »Spiritualci« (*spirituales*) ili *fratres spirituales*: duhovna braća su skupina koja u franjevačku povijest ulazi u drugoj polovici 13. stoljeća, u vrijeme kad se u franjevačkom redu pojavljuje tendencija koja franjevački način života nastoji usličiti monaškom, osobito benediktinskom (veliki samostani, zajednički život, liturgijski život, studij, biblioteke). Protivno tomu, »spiritualci«, naglašavaju ideju da Franjini duhovni sinovi nisu »monasi«, nego »braća« te zanosno i radikalno teže *ad normam Regulae* i povratku izvornim idealima reda iz Franjina vremena: naspram velikim crkvama daju prednost malim kapelama; eremitorijima (lat. *eremitorium*: pustinjačka nastamba, samotište) naspram prostranim samostanima; prošnji naspram sigurnom životu; svjedočanstvu života naspram znanosti itd. U dnu te njihove težnje stajala je *regula franciscana*, kako su je oni promišljali, a na poseban način »pitanje svih pitanja« – *paupertas* (siromaštvo), koje

nu, Egidiju, Rufinu, Bernardu i drugima) i njihovoj usmenoj predaji, poznavali Franjinu nakanu⁴ te uviđali *raskorak* između početaka reda i njegovih daljnjih preobrazbi – ta su dva priloga povezivali s »observare«, a ne s »intelligere« što se, u ostalom, podudaralo i s »intentio« samog utemeljitelja, prema kojem Red manje braće (*fratres minores*) nisu bili *religio* zbog Pravila, od kojeg se moglo i udaljiti i zastraniti, već ponajprije zbog toga što su bili »bratstvo evanđeoskih ljudi koji zanosno nasljeduju Krista raspetoga«⁵.

Međutim, odlučnost i nakana Svete stolice da se evanđeoski zanos, vitalnost i energija Manje braće pravno uokviri te ih se uključi u pastoralno djelovanje, što je neizbježno vodilo prema klerikalizaciji reda, sve su je više i jasnije povećavali raskorak između početaka reda i konkretnih prilika u kojima su Manja braća živjela i djelovala nakon Franjine smrti.⁶ U *Ogledalu savršenstva* (*Speculum perfectionis*) – zbirci perikopa nastaloj krajem 13. i početkom 14. stoljeća, koja sadrži pismena i usmena svjedočanstva njegovih prvih sljedbenika u kojima se sv. Franjo predstavlja kao savršeni nasljedovatelj Isusa Krista (*alter Christus*) – donosi se i jedna anegdota prema kojoj je Franjo, odgovarajući ministrima koji nisu željeli da ih s obvezuje nekim novim i strožim Pravilom, usmjerio »svoje lice k nebu i ovako Kristu govoraše: Gospodine, nisam li ti dobro rekao da mi oni ne vjeruju? Na to svi u zraku čuše Kristov glas kako odgovara: Franjo, nema ništa u Pravilu tvoga, nego sve je moje što god je ondje; i hoću da se Pravilo opslužuje ovako: doslovce, doslovce, bez tumačenja, bez tumačenja, bez tumačenja.«⁷

Otada su »ad litteram« i »sine glossa« za franjevačke spiritualce postali normativni izrazi, njihov *signum distinctivum*, do te mjere da su smatrali kako uz Pravilo nužno treba opsluživati i Oporuku. Suvišno je i pomišljati da oni, kao i svi drugi članovi reda, nisu znali da Oporuka, za razliku od Pravila koje je potvrdila Sveta stolica, nema obvezujuću snagu, ali su, unatoč tomu, smatrali i inzistirali da Manja braće trebaju slijediti jedno i drugo, Pravilo i Oporuku, jer su bili uvjereni da je jedno od drugoga nerazdvojivo.⁸

Sudar između spiritualističkih koncepcija i smjera kojim je išao red posebno se manifestirao u središnjoj Italiji, poglavito u trima pokrajinama – Umbriji, Markama i Toskani – gdje su stari franjevački eremitoriji postali utvrde spiritualaca u kojima su oni, zahvaljujući spomenutim Franjinim drugovima i njihovim pripovijestima, nastojali zadržati živu us-

---

je predstavljalo gordijski čvor onodobnog franjevaštva. Ne uvažavajući prirodni razvoj reda, kao ni posebna tumačenja Pravila, osobito ona koja su se odnosila na siromaštvo, što ih je Sveta stolica kao najviši crkveni autoritet s vremena na vrijeme iznosila na zahtjev reda, ušli su u sukob s redom i sa Svetom stolicom, kojoj su negirali pravo tumačenja i, još manje, ublažavanja Pravila. Iz obilne literature o »spiritualcima« ograničavam se spomenuti: Gratien DE PARIS, *Histoire de la fondation et de l'évolution de la ordre des frères mineurs au XIIIe siècle*, Roma, 1982., str. 378–499; »Chi erano gli Spirituali«, *Atti del III Convegno Internazionale* (Assisi, 16–18 ottobre 1975), Assisi, 1976; »Spirituali«, *Dizionario degli Istituti di perfezione* (dalje: DIP), sv. 8, Roma, 1988., str. 2034–2040; Lazaro IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, Roma, 1994., str. 77–84.

⁴ Raoul MANSELLI, »*Nos qui cum eo fuimus*«. *Contributo alla questione francescana*, Roma, 1980., str. 175–192; Grado G. MERLO, *Nel nome di san Francesco: Storia dei frati Minori e del francescanesimo sino agli inizi del XVI secolo*, Padova, 2003., str. 233; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 63.

⁵ Raoul MANSELLI, »L'osservanza francescana: dinamica della formazione e fenomenologia«, *Reformbemühungen und Observanzbestrebungen im spätmittelalterlichen Ordenswesen*, Berlin, 1989., str. 175.

⁶ Raoul MANSELLI, »La clericalizzazione dei Minori e san Bonaventura«, *S. Bonaventura francescano*, Todi, 1974., str. 181–208; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 127–129.

⁷ »Ogledalo savršenosti«, *Franjevački izvori*, br. 1, str. 1109.

⁸ Stanislaw DA CAMPAGNOLA, »Gli spirituali umbri«, *Chi erano gli spirituali*, Assisi, 1976., str. 74.

pomenu na serafskog utemeljitelja, kao njihov nenatrunjeni ideal.⁹ Izvan Italije snažna se skupina spiritualaca koncentrirala u južnoj Francuskoj (Provansi), a začetnik joj je bio Hugo iz Digne (*Hugues de Digne*).¹⁰ Sve su te skupine pod vodstvom svojih karizmatičnih vođa izišle u javnost za vrijeme održavanja Drugoga lionskog sabora (1274.), kad se pronijela vijest, zapravo dezinformacija, da papa Grgur X. (1271. – 1276.), koji je sazvao tu crkvenu skupštinu, namjerava prisiliti Manju braću i ostale prosjačke redove¹¹ na zajedničko posjedovanje dobara, odnosno zvesti praksu kakva je *de facto* vladala u monaškim ustanovama.¹² Slijedom tih (dez)informacija, koje su govorile čak i o dokidanju prosjačkih redova,¹³ skupina markijskih spiritualaca, predvođena fra Petrom (kasnije fra Liberatom) iz Macerate († 1307.), snažno se pobunila braneći identitet franjevačkog reda, odnosno ideju da red ne smije prihvatiti takvu nepravednu odluku. Mislili su, naime, da bi takva odluka bila ne samo izdaja Franjine volje nego i prekoračenje papine ovlasti, jer papa, držali su, ne može mijenjati Franjino Pravilo (koje su, budi rečeno, spiritualci ekstremno apsolutizirali, izjednačujući ga čak s evanđeljem), kao što ne može promijeniti evanđelje.¹⁴

⁹ G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 378; L. PELLEGRINI, *Insedimenti francescani nell'Italia del Duecento*, Roma, 1984., str. 299–300.

¹⁰ De Digne je bio provincijal u Provansi i u bliskim odnosima s generalnim ministrom Ivanom iz Parme (1247. – 1257.). Premda uzorna života i istaknuti propovjednik (propovijedao je čak pred francuskim kraljem Ljudevitom IX. nakon njegova povratka s križarske vojne), bio je vrlo osporavan zbog joakimizma (vidi bilj. 15) kojim je bio vrlo prožet i nadahnut. Za svoju sestru Donolinu napisao je pravila o svetom življenju u svijetu i još neke spise (*Dijalog o siromaštvu*, *Trostruki putu Mudrosti*). Umro je u Marseju 1255. godine. O De Digneu opširnije: Alessandra SISTO, *Figure del primo Francescanesimo in Provenza: Ugo e Douceline di Digne*, Firenze, 1971.; Damien RUIZ, *La vie et l'oeuvre de Hugues de Digne*, Spoleto, 2018. O generalnom ministru Ivanu iz Parme, čiji je izbor brat Egidije pozdravio riječima: »*Bene et oportune venisti, sed tarde venisti*«, ali se na generalnom kapitulatu u rimskom samostanu Ara Coeli, na kojem je predsjedao papa Aleksandar IV. (1254. – 1261.), morao odreći službe zbog »joakimizma«. usp. Heribert HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Friburgi Brisgoviae, 1909., str. 27–30; G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 239–246.

¹¹ Prosjački redovi (*ordines mendicantium*) nastaju kao reakcija na stanje u Crkvi, osobito na raskošan život klera, te na djelovanje različitih sekti, koje su zagovarajući ekstremnu strogoću i siromaštvo ugrožavale crkveno jedinstvo. Za razliku od monaških redova, prosjački redovi nisu vezani za određeni samostan te se uz kontemplativni život posvećuju studiju, apostolatu i propovijedanju. Samostane redovito imaju u napučenim mjestima, redovito uz gradska vrata. Žive od svog rada, a ako nemaju dovoljno, prose od vrata do vrata: otud naziv *prosjački redovi* ili *mendikanti* (od *mendicantes*). U početku su prosjačkim redovi bili samo *franjevci* i *dominikanci*. No, njima je papa Inocent IV. pridružio *karmelićane* (1245.), Aleksandar IV. *pustinjake sv. Augustina* (1256.), a Martin V. *servite* (1424.). Opširnije: Andre VAUCHEZ, *Francesco d'Assisi e gli Ordini mendicanti*, Assisi, 2005.

¹² G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 379; G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco*, str. 232.

¹³ Dokidanje prosjačkih redova na toj crkvenoj skupštini odista je visjelo u zraku. Naime, brojni su prelati došli na tu skupštinu i službeno predložiti ukidanje svih redova nastalih nakon Četvrtoga lateranskog sabora (1215.), dok su umjereniji među njima tražili da im se oduzme služba apostolata. No, ni jedni ni drugi nisu bili svjesni da su upravo predstavnici prosjačkih redova bili duša toga sabora, osobito sv. Bonaventura, kardinal i nekadašnji generalni ministar Manje braće, koji je i umro tijekom održavanja toga sabora (14. srpnja 1274.). Na optužbe onih koji su ih difamirali, papa je odgovorio: »Živite kao što oni žive, studirajte kao što oni studiraju i postići ćete iste rezultate.« Dekret o ukidanju bio je, istina, sastavljen, ali su iz njega, zahvaljujući među ostalim i sv. Bonaventuri, izuzeti Manja braća i dominikanci te, do daljnjega, augustinci i karmelićani. Usp. L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 72–73.

¹⁴ Antonio FRANCHI, »Il concilio di Lione II (1274) e la contestazione dei francescani delle Marches«, *Picenum Seraphicum*, br. 11, 1974., str. 53–75. O fra Petru, koji je promijenio ime u fra Liberat, detaljnije: Livarius OLIGER, »Documenta inedita ab historium fraticellorum spectantia«, *Archivum franciscanum hi-*

Talijanski i južnofrancuski spiritualci uglavnom su bili braća laici koje su predvodili vrlo gorljivi i učeni ideolozi. U južnoj Francuskoj to je, nakon Huga iz Digne, bio fra Petar Ivan Olivi († 1298.), vrstan teolog zadojen joakimizmom,¹⁵ s velikim utjecajem ne samo na spiritualce nego, kasnije, i na opservante.¹⁶ U Toskani je spiritualce predvodio fra Hubertin iz Casalea († 1329.), također duboko ispunjen profetizmom Joakima iz Fiore. Kako je s joakimističkih stajališta nastupao protiv reda, protiv »*ecclesia carnalis*« i papinstva, papa Benedikt XI. (1303. – 1304.) zabranio mu je propovijedati te se morao povući u eremitorij na La Verni (1304.), gdje je sljedeće godine napisao *Arbor vitae crucifixae Jesu*, djelo ispunjeno usklikima mističnog žara i gorljivim deklamacijama protiv svih neprijatelja »evanđeoskog stanja«, koje je pozvano obnoviti Crkvu.¹⁷ Markijske spiritualce isprva je predvodio spomenuti fra Petar (Liberat) iz Macerate, a nakon njegove smrti (1307.) vodstvo je preuzeo Petar iz Fossombronea, poznatiji kao Anđeo Klarenski (*Angelo Clareno*, † 1337.), čovjek široke naobrazbe i utjecajnih prijateljstava,¹⁸ koji je svoje ideje

storicum (dalje: AFH), 3–6 (1910. – 1913.); Giacinto PAGNANI, *San Liberato e il suo convento*, Falconara Maritima, 1962.

¹⁵ Podsjetimo, »joakimizam« je nauk koji je je proizišao iz filozofsko-teološkog poimanja talijanskog mistika i cistercijskog opata Joakima iz Fiore (tal. *Gioacchino da Fiore*), rođenog oko 1130. u gradu Celico u Kalabriji i preminulog 1202. u gradu San Giovanni in Fiore. Joakim je razvio teološko učenje o povijesti spasenja u tri razdoblja: razdoblje Oca, koje predvodi *ordo coniugatorum* i koje se proteže od Adama do Krista; razdoblje Sina, koje predvodi *ordo clericorum* i koje se proteže od Krista do njegova vremena; razdoblje Duha Svetoga, koje treba predvoditi *ordo monachorum*. To treće razdoblje, doba kontemplacije, donijet će i revolucionarne promjene u kojima će hijerarhijska Crkva, Crkva sakramenata i prava, biti nadidena uspostavom duhovne Crkve (*Ecclesia spiritualis*) u kojoj će jedan novi red, koji će sačinjavati *viri spirituales*, tj. siromašni i »maleni«, predstavljati novi model kršćanskog života pod vodstvom svetog pape, »*pontifex angelicus*«. To novo, treće, razdoblje bit će najavljeno pojavom *anđela šestog pečata*, koji će donijeti *vječno Evanđelje svim narodima* (Otk 14,6). Dakako, te su ideje, obavijene u proročko ruho, ubrzo rasplamsale maštu mnogih Franjinih sljedbenika koji su »anđeoskog papu« prepoznali u Celestinu V., a »anđela šestog pečata« u svom serafskom utemeljitelju, urešenog »znakom Boga živoga«, tj. stigmama, i nositelja »vječnog Evanđelja«, tj. Pravila. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 29; G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 207, 214; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 78–79.

¹⁶ G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 380–383; Pierre PEANO, »Aux origines du spiritualisme dans la Province de Provence«, AFH, br. 75, 1972., str. 97–125; Raoul MANSELLI, »Pietro di Giovanni Olivi spiritualce«, *Chi erano gli spirituali*, str. 181–204.

¹⁷ G. DE PARIS, *Histoire de la fondation*, str. 384; Raoul MANSELLI, »L'Anticristo mistico. Pietro di Giovanni Olivi, Ubertino da Casale e i papi del loro tempo«, *Collectanea Franciscana*, br. 47, 1977., str. 5–25; S. DA CAMPAGNOLA, »Gli spirituali umbri«, *Chi erano gli spirituali*, str. 96–97.

¹⁸ Jedno od tih prijateljstava bilo je i ono s Filipom iz Maiorche (1288. – 1340.), koji se okušao u raznim zvanjima i službama: najprije je ušao Red propovjednika, koji je nakon nekoliko godina napustio te ušao u Red manje braće. No kako su se onodobna Manja braća, prema njegovu mišljenju, iznevjerali prvotnom idealu te postali progonitelji istinskih čuvara franjevačkog siromaštva, tj. spiritualaca, napustio je i njih te se priklonio Trećem franjevačkom (svjetovnom) redu, s čvrstom nakanom da opslužuje Franjino Pravilo i Oporuku. Prijateljstvo s Klarenskim, započeto 1311. godine u Avinjonu, gdje su se prvi put upoznali, stalno se produbljivalo: Filip je bio toliko zanesen i ispunjen Klarenovim idejama da je odbio čak i (nad)biskupske stolice (Mirepoixa i Terragona), koje mu je nudio papa Ivan XXII. (1316. – 1334.). Odbivši duhovnu, nije se kolebao prihvatiti političku službu: naime, nakon smrti brata Sancha I. imenovan je, u ime malodobnog sinovca Jakova III. (1315. – 1349.), privremenim regentom u kraljevstvu Maiorche te je bio u stalnoj korespondenciji sa svojim savjetnikom Klarenskim. Nakon što je napustio regentsku službu, skrasio se u Napulju gdje se, pod zaštitom svoje sestre, kraljice Sancie, posvetio asketskom životu. Želeći osnovati novu franjevačku kongregaciju, obratio se Benediktu XII. (1334. – 1342.). Međutim, umjesto odobrenja, od spomenutog je pape mogao čuti samo optužbe na svoj račun: papa ga optužuje da je »promotor, defensor, rector et conservator« begina i »vehementer suspectus« za herezu. Usp. Jean Marie VIDAL, »Un ascète de sang royal. Philippe de Majorque«, *Revue des questions historiques*, br. 88, 1910., str. 361–403; Mario FOIS,

izložio u opsežnom *Expositio regulae*, zatim u *Historia septem tribulationum* i drugim polemičkim spisima.¹⁹

Za spiritualce iz pokrajine Marche od izvanrednog je značaja bio izbor pustinjaka Petra Morronea za papu, s imenom Celestin V. (1294.),²⁰ kojega su pozdravili kao »anđeoskog papu« (*pontifex angelicus*) i začetnika »duhovne Crkve« aludirajući, dakako, na profetizam cistercijskog opata Joakima. Nedugo poslije izbora Celestin je u Aquili, gdje je ustoličen za papu, primio predvodnike markijskih spiritualaca, dva Petra (onog iz Macerate i onog iz Fossombronea), koji su pritisnuti brojnim nezgodama došli u Aquilu²¹ i izložili papi svoje nezavidno stanje. Nakon što ih je saslušao, Celestin V. osniva za njih novu kongregaciju – *Pauperes heremitae domini Coelestini* (*Siromašni pustinjaci gospodina Celestina*) – u kojoj je spomenuti dvojac, pravno odvojen od Reda manje braće i stavljen pod izravnu papinu ingerenciju, mogao u punoj slobodi opsluživati franjevačko Pravilo i Oporuku. I nakon što su od dojučerašnjih *fratres minores* postali *pauperes heremitae*, dvojac je, osim franjevačkog odjela, koji su zamijenili s pustinjačkim, promijenio i ime: fra Petar iz Macerate postao je fra Liberat, a fra Petar iz Fossombronea fra Anđeo Klarenski.²²

No, već iste godine događa se neočekivan obrat i stvari se za njih, i spiritualce općenito, neočekivano mijenjaju. Nakon samo pola godine »pontifex angelicus« se, nenaviknut i neupučen u kurijalne poslove i političke intrige, odrekao službe (13. prosinca 1294.), a na njegovo je mjesto došao energični pravnik, kardinal Benedetto Caetani, s papinskim imenom Bonifacije VIII. (1294. – 1303.). Taj posljednji izdanak srednjovjekovne papinske moći²³ ubrzo je ušao u sukob sa spiritualcima i njihovim vođama: Celestinovi *Siromašni pustinjaci* su raspušteni, a spiritualci odmah izopćeni (bula *Firma cautela* iz 1296.). Razbijeni i raspršeni spiritualci (Klarenski je pobjegao u Grčku) nisu mogli prežaliti Celestinovo odreknuće te su, rezignirani, počeli tvrditi da je ono bilo ništavno, a Bonifacije VIII. uzurpator papinske tijare.²⁴ Štoviše, u svojim su nastupima čak i njegove prethodnike – Grgura IX. (1227. – 1241.) i Nikolu III. (1277. – 1280.), zbog dviju bula (*Quo elongati*,

»I papi e l'Osservanza minoritica«, *Il rinnovamento del francescanesimo. L'osservanza. Atti dell'XI Convegno internazionale* (Assisi, 20–21–22 ottobre 1983), Assisi, 1985., str. 34.

¹⁹ Anđeo Klarenski rodio se između 1255. i 1260. u mjestu Fossombrone, u talijanskoj pokrajini Marche. Nadimak »Clareno« dobio je vjerojatno po eremitoriju u blizini potoka Chiarino, na križanju današnjih pokrajina Marche, Abruzzo i Lazio, gdje je neko vrijeme boravio. Od stručne literature koja postoji o toj karizmatičkoj osobi ograničavamo se spomenuti: Lydia VON AUW, *Angelo Clareno et les Spirituels italiens*, Roma, 1979; ISTI, »A propos d'Angelo Clareno«, *Chi erano gli Spirituali*, str. 205–220; Felice ACCROCCA, »Angelo Clareno gioachimita? Studio sull'«*Expositio Regulae Fratrum Minorum*«, *Analecta TOR*, br. 21, 1989., str. 43–67; Gian Luca POTESTÀ, *Angelo Clareno, dai poveri eremiti ai fraticelli*, Roma, 1990.; DIP, sv. 1, Roma, 1974., str. 638–640. Opširniji životopis nalazi se i u uvodu u talijanski prijevod *Expositio super Regulam Fratrum Minorum di Frate Angelo Clareno*, Assisi, 1995., str. 5–84.

²⁰ John N. D. KELLY, *Vite dei papi*, Casale Monferrato, 1995., str. 351–354.

²¹ O tim nezgodama, posebno fra Angela iz Clarena, usp. *Expositio super Regulam*, str. 6–12.

²² John R. EASTMAN, »Giles of Rome and Celestin V: The Franciscan Revolution and the Theology of Abdicaton«, *Catholic Historical Review*, br. 76, 1990., str. 195–211; *Expositio super Regulam*, str. 12–13; F. ACCROCCA, »I «*pauperes eremitae domini Celestini*«, *Celestino V papa angelico. Atti del II Convegno storico internazionale* (L'Aquila, 26–27 agosto 1987), L'Aquila, 1988., str. 95–120; Mario SENSI, *Le osservanze francescane nell'Italia centrale (Secoli XIV–XV)*, Roma, 1985., str. 5.

²³ J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 354–358.

²⁴ Premda Hubertin iz Casalea u *Arbor vitae crucifixae Jesu* (pretisak: Torino, 1961., str. 463a) tvrdi da je Bonifacije VIII. poistovjeten s »apokaliptičnom zvijeri«, u spisima Klarenskoga ipak ne postoji ni najmanja aluzija na tu Hubertinovu tvrdnju. Usp. Alfonso MARINI, »L'abdicazione di Celestino V nella mentalità

koju je objavio prvi, i *Exiit qui seminat*, koju je objavio drugi)²⁵ – proglasili krivovjercima jer su se usudili tumačiti franjevačko Pravilo koje je, tvrdili su, Franji objavio Krist.

Bonifacije VIII. nije bio i jedini koji se sukobio s tom »ekstremnom desnicom«²⁶ u franjevačkom redu. Novi i još bolniji udar na spiritualce, kao i na njihove istomišljenike, uslijedio je s novim pravnikom na papinskom prijestolju: vremenim, ali vrlo borbenim Ivanom XXII. (1316. – 1334.). Premda lošega zdravlja i omalena stasa, iz svoje je radne sobe u Avinjonu vladao autokratski ili, kako je običavao ponavljati, *in plenitudo potestatis*. Ta svijest da se u njegovim rukama nalazi »punina vlasti« predstavlja možda i glavni razlog da je velik dio njegova pontifikata protekao u sukobima: s njemačkim carem Ljudevitom IV. Bavariskim (1314. – 1347.), s jedne, te s franjevačkim redom i teolozima, s druge strane.²⁷ No, prije nego je ušao u sukob s redom sukobio se s njegovim radikalnim krilom, spiritualcima i njihovim bliskim suradnicima, te trima dokumentima, koja je objavio u vrlo kratkom vremenu, priveo kraju ono što je njegov prethodnik Bonifacije VIII. započeo: najprije je *Quorundam exigit* (7. listopada 1317.) u bloku osudio spiritualistički pokret, obrušivši se posebno na spiritualce iz Provanse; uslijedila je zatim *Sancta romana* (30. prosinca 1317.), kojom je osudio *fraticelijeve* i njihove bliske suradnike begine²⁸ te, na koncu, *Gloriosam ecclesia* (23. siječnja 1318.), kojom je izopćio Henrika iz Ceva (Cuneo), vođu malobrojne skupine spiritualaca, kao i sve one koji su pobjegli na Siciliju.²⁹ Navedeni dokumenti nisu sadržavali samo formalnu osudu spiritualaca i njima bliskih skupina u Francuskoj i Italiji nego i izričitu naredbu o inkvizicijskim procesima protiv istih.³⁰ Nakon određenog zatišja nove bule i osude, popraćene inkvizicijskim radnjama, protiv fraticelijevaca ponovno su uslijedile nakon generalnog kapitula, koji se, pod vodstvom generalnog ministra Mihovila iz Cesene (1316. – 1328.), održao u Perugii (1322.). Budući da je kapitul iznio kao pravovjerni nauk o *apsolutnom siromaštvu Isusa i apostola*,³¹

religiosa francescana contemporanea», *Celestino V e i suoi tempi: realtà spirituale e realtà politica*, L'Aquila, 1990., str. 119–127; *Expositio super Regulam*, str. 16.

²⁵ Bula *Exiit qui seminat*, koju je u kolovozu 1279., na zahtjev generalnog ministra Bonigracije iz San Giovannija u Persicetu (1279. – 1283.), objavio papa Nikola III., jedna je u nizu papinskih tumačenja franjevačkog pravila, koja ide za njegovim ublaživanjem u pitanju posjedovanja. Interpretativno se naslanja na *Quo elongati* (od 28. rujna 1230.) Grgura IX., koja, s obzirom na posjedovanje, veli da Manja braća ne posjeduju ništa, ni kao pojedinci ni kao zajednica, te na *Ordinem vestrum* (od 14. studenoga 1245.) Inocenta IV. (1245. – 1254.), prema kojoj sva dobra reda, pokretna i nepokretna, pripadaju Apostolskoj stolici (*ius et proprietas sancti Petri*). Najvažnija točka u *Exiit qui seminat* je razlikovanje pravnog i stvarnog korištenja: dopušteno je samo potonje, ali i ono mora biti na siromašan način (*usus pauper*). Ta izjava o siromašnom korištenju, koja je trebala umiriti savjest Manje braće, proizvela je upravo suprotan učinak: spiritualci su zbog te bule Nikolau III. proglasili krivovjercem Usp. L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 55–74.

²⁶ L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 78.

²⁷ J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 364–366.

²⁸ O »fraticelijima« (tal. *fraticello*: fraćić), disonantnoj i heretičkoj skupini, bliskoj spiritualcima, koja je zagovarala povratak na siromaštvo iz ranokršćanskih početaka i bila grupirana u dva ogranka: »de paupere vita« (klareni) i »de opinione« (»mihelisti«, tj. sljedbenici svrgnutoga generalnog ministra fra Mihovila iz Cesene), opširnije: DIP, sv. 4, str. 807–821.

²⁹ Sva tri dokumenta – *Quorundam exigit*, *Sancta romana* i *Gloriosam ecclesia* – nalaze se u: *Bullarium franciscanum* (dalje: BF), sv. 5, Romae, 1898., br. 289, str. 128–129; br. 297, str. 134–135; br. 302, str. 137–138.

³⁰ O tome svjedoči i smrt četvorice spiritualaca koji su 7. ožujka 1318. završili na lomači u Marseju. Usp. R. MANSELLI, *Spirituali e Beghini in Provanza*, Roma, 1959; *Expositio super Regulam*, str. 25–26.

³¹ Odgovor na tzv. »peruginsku izjavu« nije trebalo dugo čekati. Već iste godine, 8. prosinca 1322., »servus servorum Dei« odgovorio je konstitucijom *Ad conditorem canonum* u kojoj izjavljuje da se evanđeosko

koji su fraticelijevci svesrdno podržavali, uslijedio je nov udar na njih: bulom *Cum inter nonnullos* (12. studenoga 1323.)³² Ivan XXII. proglasio je krivovjercima sve fraticelijevce koji su podržavali tu kapitulsku izjavu, da bi zatim *Dudum ad audientiam* (9. veljače 1334.)³³ naložio dvojici inkvizitora – papinskom vikaru u Rimu Angelu Tignosiju, biskupu u Viterbu († 1343.) i inkvizitoru za Rim i Rimsku provinciju, te franjevcu Simonu Filipu iz Spoleta – da započnu s inkvizicijskim radnjama protiv fraticelijevaca »*seu fratres de paupere vita vulgariter nominati*«, koji »*in Urbe et circumvicinis partibus occulte quandoque et interdum publice morabantur*«. Bula je nalagala da ih se ispita o njihovu načinu života i vjeri, o »vlasti ključeva«, tj. papinskim ovlastima i sakramentima.

1.2. Prvi pokušaji opservancije: Giovanni della Valle i Gentile iz Spoleta

U takvom ozračju – iznutra vrlo burnom i gotovo zbunjujućem, a izvana punom poštova- nja i empatije prema Manjoj braći³⁴ – zbiva se događaj koji će, s obzirom na budućnost franjevačkog reda, imati velik značaj. Uz dopuštenje svojih redovničkih poglavara, fra Giovanni (Ivan) della Valle se 1334. godine, s četvoricom subraće iz samostana sv. Franje u Folignu,³⁵ povlači u eremitorij sv. Bartolomeja u Broglianu, s nakanom da ondje opslu-

---

savršenstvo u biti sastoji u ljubavi i da odricanje od vremenitih dobara vrijedi kao spremnost za ljubav, ali ne služi ničemu ako je čovjek i dalje zaokupljen tim dobrima. Budući da je taj dokument adresiran na Manju braću, papa veli da su oni, više no ostali prosjački redovi, postali podložniji pohlepi te da ih je lažno odricanje od vremenitih dobara potaknulo na drsko hvastanje svojim uzvišenim siromaštvom. Uvjeren u ispravnost svoga mišljenja, dokinuo je sve uredbe i povlastice kojima su njegovi prethodnici nadarili Manju braću. Kako je bilo za očekivati, ta je papina konstitucija izazvala burnu reakciju reda, koji je ostao zaprepašten njegovim izjavama i potezima, do te mjere da su ga neki počeli smatrati i krivovjercem. U redu je došlo do raskola: većina je, očekivano, i dalje ostala lojalna i podložna pravorijeku Vrhovnog svećenika, dok je jedna manja skupina to odbijala. Među potonjima najistaknutiji su bili generalni ministar Mihovil iz Cese- ne, koji je u svibnju 1328. pobjegao iz Avinjona (gdje je bio praktično zatvorenik), zatim William Ockham (oko 1285. – 1347.) i Bonagracija iz Bergama; sva su trojica pobjegli u Njemačku, gdje su našli zaštitu kod Ljudevita Bavorskoga, koji je ionako već bio revoltiran na Ivana XXII., s kojim je bio u napetim odnosima i raskolu. Opširnije o tome: H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 69–71; Attilio BARTOLI LAGNELI, »Il manifesto francescano di Perugia del 1322. Alle origini dei fraticeli «de opinione», *Picenum Seraphicum*, br. 11, 1974., str. 204–261; Andrea TABARRONI, »*Paupertas Christi et Apostolorum*«. *L'ideale francescano in discussione (1322–1324)*, Roma, 1990.; Malcolm D. LAMBERT, *Povertà francescana. La dottrina dell'assoluta povertà di Cristo e degli Apostoli nell'Ordine Francescano (1210–1323)*, Milano, 1995., str. 201–245; J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 365.

³² BF, sv. 5, br. 518, str. 256.

³³ BF, sv. 5, br. 1056c, str. 565.

³⁴ O tom poštovanju i empatiji prema Manjoj braći tadašnji franjevački povjesničar Bartolomej Pisanski piše: »*Inter ordines omnes, et praecipue mendicantes, nemo de tot nobilibus, regibus et principibus gloriari, ut hic ordo, potest; nec gestatio [habitus] ordinis beati Francisci debet videri alicui abiectiva, immo sublimativa; nec onerosa, immo gloriosa, quam tot reges, pro summo habentes honore et devotione, gestare voluerunt. Nulla est domus nobilium fere in christianitate, de qua non fuerit aliquis frater Minor, ut satis clare posset deduci, et de vita, saltem quo dñm morte, clare patet considerando sepulturas excellentium virorum apud fratres Minores per orbem depositorum, qui pro maiori parte ob devotionem habitum assumentes cum ipso voluerunt humiliter sepeliri*«, Bartholomeus DE PISIS, »*De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Iesu*«, *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, sv. 4, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1906., str. 349–350.

³⁵ U franjevačkoj podjeli reda na provincije i njih na kustodije samostan sv. Franje u Folignu pripadao je Provinciji sv. Franje (*Provincia S. Francisci*) u Custodia della Valle (*custodia Vallis*). Usp. Luciano CANONICI, *I francescani nell'Umbria. I – Storia della Provincia Serafica*, Assisi, 1991., str. 13.

žuje franjevačko pravilo *ad litteram* i *sine glossa*. Dakle, u njegovoj izvornosti i cjelovitosti, bez naknadnih papinskih tumačenja i olakšica.³⁶ U usporedbi s drugim događajima moglo bi se pomisliti da taj događaj i ne zaslužuje neku posebnu pažnju, jer je sličnih povlačenja u osamu bilo i prije fra Ivana. Ali upravo je suprotno: taj događaj i godina u službenoj franjevačkoj historiografiji, posebno onoj opservantskog smjera, smatraju se početkom prvog pokušaja »propisnog opsluživanja« (*regularis observantiae*)³⁷, koji koincidira, kako smo vidjeli, s inkvizicijskom »ofenzivom«, što ju je protiv fraticelijevaca pokrenuo Ivan XXII.

Samostan u Broglianu nalazio se na granici između dviju talijanskih pokrajina, Umbrije i Marche, na području koje je *in temporalibus* pripadalo knezu Camerina, a *in spiritualibus* biskupu iz Nocera Umbra.³⁸ U usporedbi s drugim franjevačkim samostanima onoga vremena, znatno većima i napučenijima, u tom je samostanu boravio manji broj Franjinih sljedbenika, manje od deset, koji su ondje u duhu malenosti gorljivo težili prema većem duhovnom savršenstvu, provodeći život u strogoj šutnji, kontemplaciji i ekstremnom siromaštvu. Fra Ivan je izabrao upravo tu »oazu franjevačkog savršenstva« kako bi u njoj, prema riječima spomenuta franjevačkog povjesničara, živio »in pura et simplici seu litterali observantia Regule«. No kako mnogi, pa i najplemenitiji, događaji često ne prolaze bez osporavanja i sumnji, ta je kob pratila i fra Ivanov pothvat. Naime, fra Ivanov odlazak u Brogliano, koji se slučajno podudario s inkvizicijskim procesima protiv fraticelijevaca u Umbrijskoj dolini, iznjedrio je sumnju da je njegov odlazak u spomenuti samostan bio ponajprije traženje sigurnog skloništa pred inkvizicijskim progonom, a tek potom reformska »iznimka«, i to tolerirajuća, koja se odnosila na samo jedan eremitorij smješten na razmeđu dviju pokrajina.³⁹ Međutim, naspram tih spekulacija, kojima se željelo dokazati kako su prvi pokušaji franjevačke opservancije povijesni proizvod franjevačkih disidentata, konkretno Anđela Klarenskoga,⁴⁰ stoje barem dvije neoborive činjenice. Ponajprije,

³⁶ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 81; M. SENSI, *Le osservanze francescane*, str. 30–31. Ludovico BRENGIO, *L'Osservanza francescana in Italia nel secolo XIV*, Roma, 1963., str. 37–48.

³⁷ »Frater Iohannes de Vallibus« – piše franjevački povjesničar fra Marijan iz Firence († 1523.) – »sanctitate fulgebat, in Provincia Sancti Francisci precipuus zelator observantie regularis, qui a ministro Generali obtinuit asperrimum locum de Psiquia [tj. sv. Bartolomeja u Broglianu], milliario 7 super Fulgineum, ubi cum Fratribus sibi adherentibus in pura et simplici seu litterali observantia Regule vixit in magna perfectione usque ad mortem, et ibidem sepultus assiduis refulsit miraculis. Ab isto enim fratre Iohanne propagata est, aut originem habuit, familia regularis observantie«, Mariano DE FLORENTIA, *Compendium Chronicarum Ordinis Fratrum Minorum*, AFH, br. 2, 1909., str. 641. Napominjemo da izraz »propisno opsluživanje« (*regularis opservantia*) ne znači upravo vjerno opsluživanje Pravila, nego *propisnost* (pravilnost, ispravnost) u opsluživanju u smislu jednolikosti. Usp. L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 124.

³⁸ Mario SENSI, *Dal movimento eremitico alla regolare osservanza francescana, l'opera di fra Paoluccio Trinci*, Assisi, 1992., str. 25. O tom samostanu, koji se prvi put spominje u jednoj donaciji iz 1297. godine: L. PELLEGRINI, *Insediamenti francescani nell'Italia del Duecento*, Roma, 1984., str. 300; M. SENSI, *Le osservanze francescane*, str. 19–29.

³⁹ M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 16.

⁴⁰ O tim spekulacijama i fikcijama: Pietro SELLA, »Leone X e la definitiva divisione dell'Ordine dei Minori (OMin.): la bolla *Ite vos* (29 Maggio 1517)«, *Analecta Franciscana*, sv. 14, Grottaferrata (Roma), 2001., str. 93–94. Teza da bi prvi pokušaji franjevačke opservancije bio povijesni proizvod Anđela Klarenskoga, s kojim bi fra Ivan della Valle navodno bio u prijateljskim odnosima, temelji se, smatra spomenuti autor, na jednoj šturoj obavijesti koju donosi franjevački povjesničar Luka Wadding u svojim *Annales Minorum* (sv. 7, an. 1334, br. 24, str. 197). Međutim, u tu Waddingovu informaciju odista je teško povjerovati iz najmanje dvaju razloga: prvo, zato što o spomenutom prijateljstvu u suvremenim izvorima nema nikakva

nije bila riječ ni o kakvu bijegu ili traženju ikakva skloništa u zavjetrini, već o prvim pokušajima *regularis observantiae* u franjevačkom redu, čije se prvo sjedište nalazilo u samostanu sv. Bartolomeja u Broglianu. Drugo, fra Ivan della Valle cijelim svojim bićem bio je *frater minor*, a *Communitas franciscana* njegova redovnička kolijevka, kojoj su pripadala i sva ostala njegova redovnička subraća. To, uostalom, dokazuje i činjenica da je on ponizno pitao, i od generalnog ministra fra Gerarda Odonisa († 1348.), ne od drugih, dobio dopuštenje da se s četvoricom subraće povuče u eremitorij u Broglianu i ondje vjerno, *ad litteram et sine glossa*, opslužuje franjevačko Pravilo.⁴¹

Novi poticaj i zamah fra Ivanovoj inicijativi povratka franjevačkim početcima i izvornosti omogućio je Odonisov nasljednik, generalni ministar Fortanerijo Vassali (1343.– 1348.), iz Akvitanske provicije, koji je za generalnog ministra izabran na generalnom kapitulu održanom u Marseju 1343. godine.⁴² On je, sukladno svojim mogućnostima, fra Ivanu i njegovim sljedbenicima udijelio brojne milosti i povlastice (*gratias vel favores*), što se indirektno zaključuje iz pisma *Ad sedis apostolicae*, koje mu je iz Avinjona, (*III kal decembris*: 29. studenoga) 1343. godine uputio papa Klement VI. (1342. – 1352.).⁴³ Naime, na dojavu da neka braća iz te skupine svojim načinom života (*modo vivendi*) i oblačenjem (*in habitu*) odstupaju od uobičajenih pravila, zbog čega izazivaju uznemirenost i sablazni (*turbationes et scandala*) u redu, papa u spomenutom pismu zabranjuje generalnom ministru da takvoj braći uskrati naklonost i potporu. To papino pismo više nego razvidno ukazuje na nekoliko stvari, od kojih se ograničujemo apostrofirati samo dvije: prvo, pojava prve *reformirane* braće, tj. opservanata, nije se u redu gledala sa simpatijom niti je kod većine nailazila na razumijevanje; drugo, Sveta stolica, zbog mira u redu, želi da reformske inicijative budu pod izravnim nadzorom vrhovne uprave reda, tj. generalnim ministrom. Imaju li se u vidu tadašnja povijesna zbivanja u franjevačkom redu, Sveta stolica je time, po mome mišljenju, željela spriječiti nastanak bilo kakvih novih filo-fratijeljskih skupina, koje su mogle prouzročiti nove probleme i nered.⁴⁴ Sasvim je jasno

---

traga i potvrde i, drugo, zato što nedostaju dokumenti o bilo kakvom Klarenovu utjecaju na fra Ivanovu duhovnost. K tome, nije nevažno istaknuti da je Wadding prvi pisac koji, s odmakom od tri stoljeća, piše o tom navodnom prijateljstvu između Klarenskoga i fra Ivana, kao i to da nije poznato jesu li te tvrdnje plod njegove mašte ili pak izvadak iz nekih starih dokumenata koji do nas nisu dospjeli. Stoga, zaključuje isti autor, ta tvrdnja irskog franjevca, kao i niz drugih koji se na njoj temelje, a nisu potkrijepljene pouzdanim izvorima, navode na pomisao da je riječ o literarnoj fikciji.

⁴¹ M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 16. P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 93. O Gerardu Odonisu (Eudesu) koji je, među ostalim, zaslužan i za uspostavu Bosanske vikarije (1339./40.), kao i o njegovu odnosu prema fra Ivanu na generalnom kapitulu u Asizu 1334. godine usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 68–71; L. BRENGIO, *L'Osservanza francescana*, str. 40–45.

⁴² O generalnom ministru Vasalliu, koji je još za upravljanja Redom »vocatus ad sedem Archiepiscopalem Ravennensem«, usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 74–75.

⁴³ BF, sv. 6, br. 245. str. 139.

⁴⁴ Na tu papinu preventivnu politiku ukazuje i činjenica da je on istoga dana, 29. studenoga, generalnom ministru Fortenariju poslao i jedno drugo pismo (*Summi et aeterni pastoris*), kojim mu daje dopuštenje ponovnog primanja u red onih, najvjerojatnije sljedbenika odbjelog Mihovila iz Cesene, koji su se iz neposluha udaljili od Crkve i reda, ali su u to vrijeme molili da ih se primi natrag. Papa, dakle, s jedne strane, stavlja pod strogu kontrolu skupine reformirane braće, tj. opservante, iz bojazni da ne skrenu u buntovništvo i krivovjerje te se, s druge strane, pokazuje milostiv i blag prema apostatama koji se žele vratiti u red. Usp. BF, sv. 6, br. 246, str. 140.

da se ona braća koja su požurila obavijestiti papu o pojavama u redu nisu ustručavala ni od insinuacija na račun reformiranih, ispunivši ga tako zabrinutošću i strahovima.⁴⁵

U svakom slučaju, fra Ivan della Valle je, nakon sedamnaest godina povučenog života, preminuo u samostanu u Broglanu.⁴⁶ Naslijedio ga je fra Gentile iz Spoleta, s nadimkom »*de Carceribus*«, koji je dobio zbog toga što je sjedište opservantskog pokreta iz Brogliana premjestio u samostan Carceri ponad Asiza. Bio je brat laik te je, kao i fra Ivan, pripadao samostanu sv. Franje u Folignu. Osim što ih je povezivao isti način života i blisko prijateljstvo, fra Gentile je bio i fra Ivanov učenik⁴⁷ i, k tomu, energični branitelj opservantskog pokreta.⁴⁸ Kako bi spriječio bilo kakve zapreke koje su mogle proizići iz provincijskih odluka te osigurao mirniji nastavak opservancije, fra Gentile se – uz posredovanje *aliquibus viris notabilibus*, među kojima i biskup Foligna, Pavao Trinci⁴⁹ – obratio papi Klementu VI. i od njega 13. prosinca 1350. ishodio bulu *Bonorum operum*. Njome se fra Gentileu i dvanaestorici subraće odobrava boravak u četirima samostanima – Carceri, Montelucio, Eremita di Porcaria i Giano – u kojima mogu opsluživati franjevačko Pravilo u njegovoj »izvornoj čistoći i jednostavnosti kako ga je napisao i objavio sv. Franjo.«⁵⁰ K tomu, bula je isključivala bilo kakvo uplitanje franjevačkih poglavara te dopuštala primanje novakâ, kao i one braće koja su težila prema takvom načinu života.⁵¹ Praktički, to je značilo da se četiri spomenuta samostana izuzimaju iz ovlasti Zajednice te se stavljaju pod nadležnost gvardijana u eremitoriju Carceri, odnosno fra Gentilea *de Carceribus*.⁵² Te milosti i povlastice koje je Klement VI. spomenutom bulom udijelio reformiranoj braći bile su za njih od velikog značaja, jer je time Sveta stolica otvorila vrata reformi u franjevačkom redu. No, s druge strane, te su papine povlastice povećale bojazan ostatka Zajednice, jer se fra

⁴⁵ Usp. P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 95.

⁴⁶ Prema franjevačkoj predaji preminuo je 4. travnja 1351. i pokopan u samostanskoj crkvi u Broglianu. Usp. B. DE PISIS, »De conformitate«, str. 242, 510.

⁴⁷ » [...] frater Gentilis, laycus de Spoleto, discipulus sancti fratris Iohannis de Vallibus [...]«, M. DA FLORENTIA, *Compendium*, AFH, br. 3, 1910., str. 302–303. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 81.

⁴⁸ Primjer te energičnosti fra Gentile je iskazao tragične 1348. godine, kada je kuga, kako veli anonimni pisac djela *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum (Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, sv. 3, Ad Claras Aquas, 1897., str. 544), pokosila dvije trećine franjevačkog reda (*eodem autem anno fuit tanta epidemia et mortalis per universum mundum, ut vix tertia pars fratrum Ordinis remaneret*). Da bi popunio (polu)prazne samostane u gradovima, provincijal umbrijske provincije je to namjeravao učiniti s braćom iz opservantskih eremitorija. No fra Gentile se usprotivio tim provincijalovim namjerama ne iz neposluha prema svome redovničkom poglavaru, već zato što je u tim premještajima naslutio provincijalovu namjeru da rasprši opservante. Usp. P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 96.

⁴⁹ *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, str. 547; M. SENSI, *Le osservanze francescane*, str. 34–35.

⁵⁰ » [...] in ea puritate et simplicitate primeva in qua ipse (tj. sv. Franjo) illam scripsit et edidit«, BF, sv. 6, br. 558, str. 245–246. Ostala braća, odnosno franjevačka Zajednica, kako stoji u spomenutoj buli, slijedila su »Regula glossata et modificata per declarationes summorum pontificum«.

⁵¹ » [...] nos laudabile vestrum in hac parte propositum commendantes in Domino illudque favore apostolico prosequentes, vestris supplicationibus inclinati, vobis et successoribus vestris, guardianis seu vicariis et fratribus locorum ipsorum, in perpetuum indulgemus, ut vos et ipsi possitis libere ac licite huiusmodi regulam simpliciter in primaeva puritate huiusmodi inconcussa servare, nec aliquis superior vel prelati dicti ordinis in huiusmodi observatione vos impetere, perturbare aut molestare praesumat, et quod singulis eisdem locis singuli duodecim fratres dicti ordinis assumendi de ordine ipso vel recipiendi de saeculo ac deputandi in locis eisdem et eorum quolibet per ministrum seu vicarium dicti ordinis provinciae sancti Francisci, qui erunt pro tempore [...]«, BF, sv. 6, br. 558, str. 245–246.

⁵² M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 17; G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco*, str. 301–302.

Gentileov pokret otada mogao razvijati (i razvijao se) izvan okvira reda i nadzora generalnog ministra. Stoga je to pitanje bila jedna od ozbiljnijih tema generalnog kapitula koji se, pod vodstvom generalnog ministra Vilima Fariniera (1348. – 1357.),⁵³ održao u Asizu 1354. godine,⁵⁴ na kojem su se sudionici kapitula, osim što su protestirali protiv odluka bule *Bonorum operum*, izjasnili i protiv reformskog pokreta.⁵⁵

Polarizacija je bila očita: s jedne strane nalazila se većinska Zajednica, a s druge manjina, tj. reformirani, na čelu s fra Gentileom. Polarizaciji je, nedvojbeno, pridonio i vođa reformiranih, koji je na krilima spomenutih povlastica nerazborito zaveo neke ekstremističke inovacije, koje su izazivale podozrivost i nezadovoljstvo većinske Zajednice. Prva u nizu njegovih nerazboritosti bila je promjena habita, koji je bio uži i kraći od propisanog, a druga ta što je pružio utočište inkriminiranim fraticelijevcima,⁵⁶ koje su crkveni inkvizitori, prema odlukama Svete stolice, nesmiljeno progonili; štoviše, fra Gentile ih nije ni prijavljivao nadležnim inkvizitorima.⁵⁷

Dakako, sve te ishitrene i nerazborite fra Gentileove radnje pretresale su se na generalnom kapitolu u Asizu (1354.), koji je držao da o svemu tome treba obavijestiti papu Inocenta VI. (1352. – 1362.), ali ne privatno, već za vrijeme zasjedanja konzistorija, kako bi i kardinali bili upoznati s time. Međutim, general Farinier razmišljao je drukčije te se zalagao za drukčije rješenje (*aliam viam*): lukavo je želio izbjeći buku i sablazni (*scandalosa*), koje bi to pitanje zasigurno podiglo ukoliko bi se pojavilo na konzistorijalnoj skupštini.⁵⁸ Znao je, naime, da se »slučaj fra Gentile i reformirani« može riješiti i izvan papinske kurije, ali je pritom trebalo djelovati vrlo oprezno i smotreno, jer fra Gentile ipak nije bio bilo tko. S jedne strane, potjecao iz ugledne spoletske obitelji (njegov otac Karlo bio je pravnik i *dominus*), dok je, s druge strane, bio štićenik asiške općine jer se pokazao izvršnim po-

⁵³ Vilim Farinier (*Guilelmus Farinerius*) je za generalnog ministra izabran na generalnom kapitolu u Veroni (1348.) Prije toga bio je provincijal Akvitanske provincije, a poslije službe generalnog ministra imenovan je kardinalom. Franjevačka povijest pamti ga po tome što je vodio red u jednom izuzetno teškom razdoblju (u vrijeme crne kuge) i po Konstitucijama koje su donesene na Generalnom kapitolu u Asizu (1354.), koje su po njemu nazvane »Constitutiones Farineriae« ili »Constitutiones Guilelmi«. S određenim preradama i prilagodbama vremenu, *Farineriae* su zapravo bile posuvremenjene Narbonske konstitucije (iz 1260.); u sebi su sadržavale otvorenost i prema opservanciji (Cap. III, 23: vidi bilj. 69) te bile na snazi više od svih ostalih, sve do 1500. godine. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 75; Elmar WAGNER, *Historia constitutionum generalium Ordinis Fratrum Minorum*, Romae, 1954., str. 57–58. Objavio ih je Michael BIHL, »Statuta generalia Ordinis edita in Capitulo generali an. 1354 Assisi celebrato, communiter Farineriana appellata«, AFH, br. 35, 1942., str. 82–112, 177–221.

⁵⁴ »Anno Domini MCCCLIV fuit Assisi generale capitulum celebratum«, *Chronica XXIV Generalium*, str. 548.

⁵⁵ L. BRENGIO, *L'Osservanza francescana*, str. 54; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 91; P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 97.

⁵⁶ »Statimque fecerunt [sibi] habitus parvos a Communitate Ordinis in mensura et figura difformes; demum acceperunt apostatas et alios minus idoneos non securos«, *Chronica XXIV Generalium*, str. 547.

⁵⁷ [...] aut correptos dimiserint, neque ut oportebat denunciaverint Inquisitoribus«, Lucas WADDINGUS, *Annales Minorum seu trium Ordinum a s. Francisco institutorum*, sv. 8, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1932., str. 121.

⁵⁸ »In quo fratres [tj. na Generalnom kapitolu 1354.], tantam scissuram Ordinis ex supradicto per fratrem Gentilem impetrato privilegio formidantes, voluerunt, quod in concistorio publico domini Papae exponerentur pericula et dispendia ex illo privilegio eventura, et Communitas Ordinis in Curia domini Papae contra ipsos totis viribus litigaret. Dictus vero Generalis prudenter attendens, quod talis disceptatio de observantia regulae poterat esse, ut alias fuerat,, Ordinis scandalosa, aliam viam tutiorem dilatationis elegit«, *Chronica XXIV Generalium*, str. 548.

srednikom mira između asiških građana i zloglasnog fra Morijala († 1354.), vođe jedne plaćeničke čete koji je sa svojim plaćenicima zaprijetio 1354. godine devastirati asišku okolicu. Stoga je protiv gvardijana u samostanu Carceri upotrijebio suptilnu metodu: iskoristio je fra Gentileovu nerazboritost, posebno onu oko pružanja utočišta fraticelijevcima, te se obratio moćnom kardinalu Egidiju Albornozu († 1367.), papinskom legatu u Italiji.⁵⁹ Ovaj je, opunomoćen velikim vremenitim i duhovnim ovlastima za uspostavu papina gospodstva na području Papinske Države, naredio da se fra Gentile uhititi, što je i učinjeno. Vođa reformiranih je, s još dvojicom sljedbenika, uhićen kod Viterba te sproveden i pritvoren u samostan u Orvietu.⁶⁰

Namjera generalnog ministra Fariniera nije bila samo onemogućavanje fra Gentileova pokreta nego i oduzimanje svih povlastica koje su mu bulom *Bonorum operum* bile udijeljene. Drugim riječima, svi njegovi planovi i naponi težili su tomu da reformiranoj braći, koncentriranoj oko samostana Carceri, oduzme svako zakonsko uporište. Nakon što je fra Gentile bio uhićen i pritvoren, Farinier se naposljetku, poput izvrsnog redatelja, obratio papi Inocentu VI. da opozove i poništi sve povlastice kojima je njegov prethodnik obdario franjevački reformski pokret te ga učinio neovisnim od poglavara reda.⁶¹ Farinierove optužbe na račun fra Gentilea – za raskol koji je prijetio franjevačkom redu te za pružanje skloništa krivovjernim fraticelijevcima – trebale su biti više nego dostatan argument da Inocent VI. dokine reformski pokret u franjevačkom redu. Doista, što je generalni ministar smislio i želio, to se i ostvarilo: 18. kolovoza 1355. Inocent VI. je *auctoritate apostolica* objavio bulu *Sedis Apostolicae*, kojom je opozvao sve milosti i povlastice koje je njegov prethodnik Klement VI. udijelio fra Gentileu te sve opservantske eremitorije stavio pod nadležnost generalnog ministra i mjesnog provincijala.⁶² Nakon toga – s pritvaranjem fra

⁵⁹ Gíl Alvarez Carrillo, u stručnoj literaturi poznatiji kao Egidije Albornož (Cuenca oko 1310. – Viterbo 1367.), bio je nadbiskup u Toledu, kancelar Kastiljanskog kraljevstva te apostolski legat u Španjolskoj, gdje je u borbama protiv muslimana ulagao velike napore. Klement VI. ga je imenovao kardinalom (1350.), a Inocent VI. ga, s velikim ovlastima, poslao u Italiju da ponovno uspostavi red u Papinskoj Državi. Naime, kuga, koja je u nekim napučenim dijelovima Europe pomorila i do dvije trećine stanovništva, prouzročila je krizu koja se, dakako, odrazila i na Rim, gdje su se u papinjoj odsutnosti »avinjonško sužanjstvo« za prvenstvo borile dvije plemićke obitelji (*Colonna* i *Orsini*). Kriza se iz Rima prelila i u druga područja te, naposljetku, prerasla u anarhiju i pljačku Papinske Države. Da uspostavi red u Rimu (gdje je vlast bio preuzeo fanatični demagog Cola Rienzo) i Papinskoj Državi, Inocent VI. je poslao Albornoza, koji je u dvije diplomatsko-vojne ekspedicije (1353. i 1358.) ponovno uspostavio papinsku vlast na spomenutim područjima, što mu je pribavilo naslov »drugog utemeljitelja«. Budući da je bio vrstan pravnik, Albornož je tom prigodom objavio tzv. *Constitutiones sanctae matris Ecclesiae*, poznatije kao *Constitutiones aegidianae* koje su, uz vrlo male preinake, ostale na snazi sve do 1816. godine. Usp. *Atlante storico. Cronologia della storia universale*, Garzantim – Milano, 2003., str. 226; Ludovico GATO, *Storia di Roma nel Medioevo*, Roma, 2003., str. 16, 466, 478.

⁶⁰ L. WADDINGUS, *Annales Minorum*, sv. 8, str. 122.

⁶¹ Wadding (*Annales Minorum*, sv. 8, str. 121–122) smatra da se franjevački general najprije obratio papi kako bi ishodio poništenje Klementovih povlastica iz *Bonorum operum*, a tek iza toga utekao se kardinalu Albornozu da pritvori fra Gentilea i njegove pristaše.

⁶² U nalagodavnom dijelu bule *Sedis Apostolicae* papa izjavljuje: »[...] nos cupientes, quod sacer ordo praefatus, in religionis integritate unitateque servetur cessetque in eo seditiones et scandala [...] volumus et auctoritate apostolica decernimus quod, non obstante concessione praemissa, quatuor loca praedicta in omnibus et per omnia sint et esse debeant in potestate et sub obedientia generalis et dictae sancti Francisci secundum morem dicti ordinis provinciae ministrorum, qui pro tempore fuerint, sicut sunt alia loca ordinis antedicti: ita quod nullus in dictis quatuor locis vel aliquo eorum pro fratre de dicto ordine vel de saeculo per alium quam per ipsos ministros seu alterum eorum recipi possit et quod guardiani et fratres, qui in locis eisdem pro tem-

Gentilea i bulom Inocenta VI. – Farinier je znatno lakše mogao utjecati na preostale fra Gentileove pristaše.

Međutim, unatoč fra Gentileovu pritvaranju i opozivu svih povlastica, snovi o reformi u franjevačkom redu nisu presahli niti su bili završeni. Završena je bila samo epizoda s fra Gentileom, koji se nakon oslobođenja iz samostanskog zatvora u Orvietu (ne zna se kada) preselio u samostan u Broglianu, u kojem je 1362. godine i umro, prema nekima 6. veljače.⁶³ Na koncu te neslavno završene epizode nemoguće je ne zamijetiti kako je upravo ta epizoda postala ogledni primjer koji sadrži i, istodobno, otvara slijed događanja koji će u idućih 150 godina obilježavati odnose između opservancije, s jedne, i Zajednice reda, s druge strane. Ti su odnosi, ako ne izravno, onda zasigurno indikativno najavljeni već u okružnici koju je general Farinier objavio 25. siječnja 1349. godine, nedugo nakon izbora za generalnog ministra, u kojoj, među ostalim, veli ili, bolje reći, strogo naređuje: »Ako bi koji brat zastupao mišljenje da pojedincu nije moguće opsluživati Pravilo po duhu i slovu u zajednici Reda, neka ga se baci tamnicu kao kršitelja Pravila, lažljivca i dvoličnjaka.«⁶⁴ Ta izjava – koja sažima i glavni razlog sukoba između konventualske i opservantske struje u redu, koji će trajati sve do 1517. godine – ne samo da razvidno svjedoči o već postojećim napetostima nego istodobno nagoviješta i buduća previranja u redu, na čijem je dnu – kako u smislu uzroka tako i u smislu objekta – stajalo opsluživanje franjevačkog Pravila i, posebno, zavjet siromaštva.

1.3. Opservantia originem habuit: fra Paoluccio Trinci

Zahvaljujući snažnoj potpori rođaka Hugolina Trincija, kneza Foligna, više sreće od prethodne dvojice, fra Ivana i fra Gentilea, imao je fra Pavao Trinci,⁶⁵ brat laik, rođen oko 1309. godine u Folignu. Roditelji su mu bili Vagnozzo Trinci i Ottatavia Orsini, oboje pripadnici plemićkog staleža.⁶⁶ Premda mu je pravo ime bilo Pavao (ili Paolino), u franjevačkoj je literaturi poznatiji pod deminutivnim nadimkom – *Paoluccio*, kako je »apud fratres« općenito nazivan, a dobio ga je iz dvaju razloga: jer je već u »nježnoj dobi« (kao

---

pore fuerint, in omnibus sint et esse debeant subiecti dictis ministris ac eorum et aliorum praelatorum dicti ordinis iudicio et ordinationi tam quoad habitum, tunicas, mantellos et eorum quantitatem, formam, pretium, valorem et alia concernentia ipsum habitum [...]«⁶³, BF, sv. 6, br. 683, str. 291–292. Usp. M. FOIS, *I papi e l'Osservanza minoritica*, str. 36.

⁶³ L. BRENGIO, *L'Osservanza francescana*, str. 60. Činjenica da je fra Gentile nakon pritvora u Orvietu prešao i umro u samostanu sv. Bartolomeja u Brogliano, u kojem je još bila aktivna početna reformska skupina okupljena oko fra Ivana della Valle, sugerira da samostan u Broglianu nije sudjelovao niti je bio uključen u fra Gentileov reformski pokret i da su braća iz tog samostana, i nakon fra Ivanove smrti, ostala pod poslušnošću provincijalnog ministra.

⁶⁴ Riccardo PRATESI, »Una lettera enciclica del Ministro generale dei Frati Minori Guglielmo Farinier (25 gennaio 1349)«, AFH, br. 50, 1957., str. 348–363. Usp. L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 91.

⁶⁵ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 82.

⁶⁶ O fra Pavlu su dospjela dva starija životopisa: jedan je napisao fra Giacomo Oddi (15. st.), a drugi fra Marijan iz Firenze (16. st.). Obadva je objavio Michele FALOCI PULIGNANI, *Il Beato Paoluccio Trinci da Foligno e i Minori Osservanti. Documenti e discussioni*, Foligno, 1926, str. 7–14, 16–32. Od životopisa novijeg data-tuma ističemo: Ambrogio DONNINI, *Paoluccio Trinci frate semplice, laico et senza licere*, Assisi, 2003.

četnaestogodišnji dječak) ušao u samostan u Folignu i zbog niskog rasta (»ob tenellam aetatem et umilem corporis staturam«).⁶⁷

Ušavši u samostan sv. Franje u Folignu, s vremenom je počeo uviđati da se život u samostanu ne odvija u skladu s Pravilom. To ga je, bilježi franjevački kroničar i blaženik Bernardin Akvilski (*Bernardinus Aquilanus*, †1503.), žalostilo te je intenzivno razmišljao kako to stanje popraviti i uskladiti ga s »propisnim opsluživanjem«.⁶⁸ Ta mu se želja uskoro i ostvarila. Sukladno tadašnjim Konstitucijama,⁶⁹ fra Pavao je od svojih redovničkih poglavara dobio *placet* da se povuče u samostan u Broglianu i ondje *ad litteram et sine glossa* opslužuje franjevačko Pravilo i Oporuku. Veliku ulogu u tome imao je i njegov rođak Hugolin Trinci, knez Foligna od 1353. do 1377. godine.⁷⁰

Naime, prema obavijestima Akvilskoga, odmah nakon završetka provincijskog kapitula Provincije sv. Franje, održanog u Folignu između 1367. i 1368. (tvrdnje kroničara o tomu nisu sukladne),⁷¹ sve je kapitularce primio i svečano ugostio knez Hugolin. Prije nego su se razišli, uzvanici su zahvalili knezu na ukazanom gostoprinstvu te mu zauzvrat obećali podršku u svim njegovim nastojanjima. Hugolinu to nije trebalo dvaput ponavljati pa je odmah reagirao: budući da je već otprije znao fra Pavlovu želju i s njim bio u potajnom dogovoru (*secundum quod prius cum fratre Paulutio sermonem habuerat in secreto*), zatražio je od njegovih redovničkih poglavara da se udovolji željama njegova rođaka koji bi se s nekoliko braće povukao u eremitorij u Broglianu i ondje, »sub obedientia ipsius patris ministri«, opsluživao franjevačko Pravilo. Nakon iskazane gostoljubivosti kneževoj molbi je udovoljeno (*operante divina clementia pater minister et fratres acceptaverunt*) te se fra Pavao 1368. godine, s nekoliko braće laika i s izričitim odobrenjem nadležnih poglavara, uputio u Brogliano (*ita frater Paulutius cum sociis accessit ad locum*)⁷² da ondje opslužuje franjevačko Pravilo u njegovoj izvornosti, odri-

⁶⁷ DIP, sv. 6, Roma, 1980., str. 1105; A. DONNINI, *Paoluccio Trinci frate semplice*, str. 15; M. SENSI, *Le osservanze francescane*, str. 41. Unatoč prevladavajućem »Paoluccio«, mi ćemo u daljnjem izlaganju radije upotrebljavati njegovo pravo ili krsno ime – Pavao.

⁶⁸ »Sed videns, quod vita fratrum non bene concordabat cum regula, fuit male contentus, et coepit cogitare, quomodo posset suam regulam observare«, Bernardinus AQUILANUS, *Chronica fratrum minorum observantiae*, Romae, 1902., str. 7. O blaženom Bernardinu Akvilskom, s nadimkom »Fossa« (1420. – 1503.), kroničaru i nekoć vikaru ujedinjene opservantske Bosanske i Dalmatinske vikarije (*Vicaria Bosnae et Dalmatiae*), opširnije: Clemente COLETTI, *Moografia del b. Bernardino da Fossa*, Torino, 1909.; Roberto ZAVALLONI, »Bernardino da Fossa«, *Mistici francescani*, sv. 3, Milano, 1999., str. 845–848.

⁶⁹ *Constitutiones Farineriae* su (Cap. III, 23) propisivale: »Ceterum cum in nostro Ordine aliqui fratres fuerint et sint excellentes in devotione et observantia strictiore nostrae professionis, vult ipse Minister cum generali capitulo universo, quod sic viventes per prelatos bene tractentur et favorabiliter in suis devotioibus nutriantur, sicut semper in nostro Ordine fieri consuevit [...] ideo ordinat generalis Minister cum saepedicto capitulo, Constitutione praesenti, quod fratres deinceps indifferenter in conventibus habitent secundum dispositionem Ministrorum et custodum. Et in eremitoriis fiat idem«, AFH, br. 35, 1942., str. 95–96.

⁷⁰ DIP, sv. 6, str. 1106. O dinastiji Trinci (Nallu, Hugolinu, Nikoli, Konradu), koja je 134 godine vladala u Folignu, A. DONNINI, *Paoluccio Trinci frate semplice*, str. 12–14.

⁷¹ Na tom provincijskom kapitolu, na kojem je bio nazočan i generalni ministar fra Toma iz Frignana (1367. – 1372.), za provincijala je ponovno izabran fra Toma Racani d'Amelia, provincijal od 1361. do 1365. (prvi put) te od 1367. do 1369. (drugi put). Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 76; A. DONNINI, *Paoluccio Trinci frate semplice*, str. 30.

⁷² B. AQUILANUS, *Chronica*, str. 2.

čući se, posebno u zavjetu siromaštva, papinskih povlastica po kojima su se ravnala i živjela braća Zajednice.⁷³

Fra Pavlova opservancija, za razliku od fra Gentileove, nije bila ishitrena ni nesmotrena. Tekla je razborito i bez ikakvih inovacija, zbog čega je imao podršku generalnog ministra, a sa svoje strane nastojao je biti u dobrim odnosima i s provincijalom umbrijske provincije.⁷⁴ Ti razboriti početci bili su važni za širenje njegove reforme, koju je pet godina poslije – bulom *Provenit ex devotione affectu* od 28. srpnja 1373. – ozakonio i dodatno ojačao papa Grgur XI. (1370. – 1378.).⁷⁵ To prvo papinsko pismo u prilog fra Pavlove opservancije (ili bolje reći »pisma«, jer je avinjonska kurija napravila više kopija koje su zatim poslane opservantima u eremitorijima u kojima se provodila reforma) odnosilo se na braću koja su *sub regulari habitu* živjela u Broglianu (*Pistrie*), Monte Luco kraj Spoleta, Carceri u Asizu, Eremita kraj Ternia, Scarzuola u biskupiji Orvieto,⁷⁶ Spineta kod Todia, Stroncone kod Narnia, Giano u biskupiji Spoleto i u trima eremitorijima u Rietskoj dolini: Poggiobustone, Greccio i Fontecolombo. Kako je razvidno, u samo pet godina od svoga početka (od odlaska u Brogliano do objave navedene bule), fra Pavlova je reforma imala već jedanaest kuća, tj. eremitorija.

S obzirom na povlastice, *Provenit* je dopuštala reformiranoj braći da mogu izabrati ispovjednika, što dokazuje da su pokret uglavnom sačinjavala braća laici, i potpuni oprost *in articulo mortis*. Iako se na prvi mah može činiti da ta povlastica nema neku posebnost i težinu, ona je ipak bila vrlo važna jer je »u stvarima savjesti oslobađala braću od bilo kakve kanonske ovisnosti«⁷⁷. Sve to upućuje na zaključak da je netko, imajući u vidu neupitnu blagonaklonost posljednjeg avinjonskog pape (iz razdoblja tzv. Avinjonskog sužanjstva)⁷⁸ izraženu u toj buli, bio vrlo marljiv i poduzetan da se fra Pavlovim opservantima dade određena neovisnost od poglavara franjevačkog reda. Spontano se nameće pitanje: Tko bi u papinskoj kuriji u Avinjonu mogao zainteresirati papu za tu malu skupinu umbrijskih reformista, koji su mu zasigurno bili nepoznati? Tko se pobrinuo da papa objavi bulu *Provenit*? Jedno je mišljenje da bi kod Grgura XI. posredovali prelati iz obitelji Orsini, koji su bili vrlo aktivni u avinjonskoj kuriji i s kojima su folignski Trinci bili u ženidbenim vezama; uostalom, i fra Pavlova majka Ottavia potjecala je iz te obitelji.⁷⁹ Drugo je pak mišljenje da je, uz kardinale iz obitelji Orsini, glavni zagovaratelj započetih franjevačkih reformi kod pape bio Alfonso Pecha, koji se upravo u srpnju 1373. zbog nekih poslova nalazio u Avinjonu.⁸⁰

⁷³ M. SENSI, *Le osservanze francescane*, str. 44; ISTI, *Dal movimento eremitico*, str. 22–23; P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 101.

⁷⁴ M. FOIS, *I papi e l'Osservanza minoritica*, str. 41.

⁷⁵ Tu je bulu, koja predstavlja prvi papinski dokument u prilog fra Pavlove reforme, objavio M. FALOCI PULIGNANI, *Il Beato Paoluccio Trinci da Foligno e i Minori osservanti*, str. 36–39.

⁷⁶ Kopiju papina pisma, upućena eremitoriju Scarzuola, objavio je John R. H. MOORMAN, *A Papal Letter to the Friars of la Scarzuola 1373*, AFH, br. 69, 1976., str. 469–471.

⁷⁷ M. FALOCI PULIGNANI, *Il Beato Paoluccio Trinci da Foligno e i Minori osservanti*, str. 73.

⁷⁸ O Grguru XI.: J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 380–383.

⁷⁹ Tako misli L. BRENGIO, *L'Osservanza francescana*, str. 81.

⁸⁰ Takvo stajalište iznosi M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 46–47. Alfonso Pecha bio je biskup u Jesiu kod Ancone, ali se odrekao biskupske mitre te se od 1368. posvetio eremitskom životu u Umbriji. Detaljnije o tom utjecajnom prelatu Eric COLLEDGE, »Epistolla solitarii ad reges. Alphonse of Pecha as Organizer of

Međutim, unatoč buli i papinoj naklonosti, stvari se za reformirane i fra Pavla, usprkos njegovoj miroljubivoj naravi, nisu odvijale baš glatko. Otežavao ih je odnos s braćom Zajednice. Da razriješi napetosti između jednih i drugih, Grgur XI. je 22. lipnja 1374. poslao bulu *Ad nostrum auditum* biskupu Orvieto Petru Bohieru,⁸¹ da opomene i ukori provincijale, kustode i ostale poglavare reda da ne ometaju i sprječavaju onu braću koja, boraveći u eremitorijima Rimske provincije i Provincije sv. Franje, provode život u jednostavnosti i *ad litteram* opslužuju franjevačko Pravilo.⁸² Ta papina naredba daje naslutiti da je među braćom Zajednice nedvojbeno bilo onih koji su strahovali da bi fra Pavlov pokret mogao dovesti do odvajanja od reda pa su stoga sprječavali i na razne načine onemogućavali započetu opservanciju.⁸³

No, unatoč tim zaprekama i napetostima, koje je papinska kurija objavom dviju bula po brzom postupku ublažila, fra Pavlov je pokret zadobio početnu autonomiju – kako u odnosu prema generalnom ministru tako i prema umbrijskom provincijalu – što je za pokret predstavljalo dodatan impuls, ne samo u djelovanju nego i u širenju. Da se ne gubimo u nabranjanju brojnih pisama što su ih generalni ministar i umbrijski provincijal odašiljali fra Pavlu, iz kojih se jasno uočava postupno odvajanje i autonomija fra Pavlova pokreta od samostanâ Zajednice,⁸⁴ radije ćemo se osvrnuti na razdoblje od 1374. do 1390., kad dolazi do osjetnog uzdizanja fra Pavlove reforme, što dokazuje i cijeli niz primjera. Prvi u tom nizu je primjer umbrijskog provincijala, koji 1376. godine daje fra Pavlu ovlast da može premještati reformiranu braću (opservante) u onim mjestima koja su pod njegovom nadležnošću.⁸⁵ Taj ga provincijal 1380. godine imenuje općim povjerenikom za »fratres de familia« u 12 samostana u umbrijskoj Provinciji sv. Franje, s ovlastima *collocare, remove-re, mutare, subrogare, destinare fratres simplices et devotos de familia*, kao i svu njegovu braću na Apeninskom poluotoku (*ad quemcumque loca Italiae*) i u Rimskoj kuriji (*ad locum Romanae curiae*). Premda će mu 1382. godine potonju ovlast dokinuti novi provincijal fra Vilim iz Astia, isti će ga 1384. ovlastiti da on osobno, ili preko svojih gvardijana, može primati novake u red.⁸⁶ Sljedeće godine (1385.) kardinal Pileo († 1400.) na temelju apostolskih ovlasti udjeljuje fra Pavlu i njegovim sljedbenicima oprost te mu daje povlasticu da može izabrati četiri ispovjednika koji će udijeliti oprost onoj braći koja su moguće upala u crkvene kazne u vrijeme raskola za pontifikata Urbana VI. (1378. – 1389.). Nadalje, 1388. godine – za vrijeme generalnog ministra Henrika Alfieria iz Astia (1387.

Brigitine and Urbanist Propaganda«, *Medieval Studies*, br. 18, 1956., str. 19–49; M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 26–40.

⁸¹ O biskupu Bohieru M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 40–61.

⁸² »Ad nostrum nuper auditum non sine perturbatione pervenit, quod quidam ministri provinciales, custodes et officiales alii ordinis fratrum Minorum Romanae et sancti Francisci provinciarum, secundum morem dicti ordinis, invidiae typo ducti, dilectos filios fratres eiusdem ordinis in certis locis solitariis earundem provinciarum [...] commorantes et regulam eiusdem sancti ad Litteram serventes ibidem [...] plenam indulgentiam in mortis articulo in forma consueta concessimus[čime se poziva na bulu *Provenit*], persequi non formidant, in divinae maiestatis et nostram offesam ac scandalum plurimorum [...]« BF, sv. 6, Romae, 1902., br. 1337, str. 533–534.

⁸³ M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 47.

⁸⁴ Izdanje i opis tih dokumenata (ukupno 17 pisama) donosi M. FALOCI PULIGNANI, *Il Beato Paoluccio Trinci da Foligno e i Minori osservanti*, str. 40–50.

⁸⁵ *Isto*, str. 41.

⁸⁶ M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 63.

– 1405.), koji je u vrijeme tzv. Zapadnoga raskola bio rimske »obedijencije«⁸⁷ – fra Pavlu su udijeljene dvije vrlo značajne povlastice: da može smjestiti franjevačke trećoretkinje u novi samostan sv. Ane, koji je *ex novo* sagradio u Folignu,⁸⁸ te je imenovan povjerenikom generalnog ministra za samostane koje je reformirao.⁸⁹

Ta dokumentacijska građa s jedne strane svjedoči o sve većem značaju koji je zadobivao fra Pavlov pokret i, s druge strane, jasno ukazuje da su prvi opservanti bili tijesno povezani s braćom Zajednice i ovisni o svojim redovničkim poglavarima. Napetosti i sporovi, do kojih će doći nekoliko desetljeća kasnije, u to vrijeme nisu bili toliko izražajni. Jedan od razloga te još uvijek mirne i bratske koegzistencije vjerojatno proizlazi iz činjenice da su opservanti iz trincijskog razdoblja preferirali izolirane eremitorije, udaljene od gradskih središta, čime su maksimalno nastojali izbjeći bilo kakve verbalne i ine napetosti s braćom Zajednice. Taj razlog je tim više opravdan ima li se na umu da je prva opservancija predstavljala manjinu koju su uglavnom sačinjavali braća laici, dakle, ljudi s oskudnom naobrazbom, bez mogućnosti da se nametnu ili istaknu bilo čime, osim molitvom/kontemplacijom i svjedočanstvom života. Upravo je taj život u povučenosti, siromaštvu, pokori i gorljivosti, osobnoj i zajedničkoj, bio njihova najistaknutija strana i, istodobno, najplodonosnija propovijed kojom su, umjesto učenih govora s propovjedaonice, pridobivali naklonost i simpatije društva.⁹⁰

U trincijskom razdoblju opservanti su *de facto* i *de iure* bili članovi jednog i jedinstvenog franjevačkog reda: siromašna, pobožna i gorljiva braća koja su s dopuštenjem svojih poglavara živjela u eremitorijima. Međutim, pretpostavke onog što je povijest zabilježila i zapamtila tijekom daljnjeg razvoja cismontanske opservancije (tj. s ovu stranu Alpa) i njezinih odnosa sa Zajednicom bile su očite još za vrijeme fra Pavlova života: početni kontrast koji je nastao zbog »straha« od odvajanja, postupno pomicanje opservantskih sjedišta iz osamljenih mjesta prema urbanim sredinama i, posljedično tomu, lagano, ali konstantno izbljeđivanje eremitsko-kontemplativnog obilježja u prilog propovjedničke djelatnosti, koja posebno dolazi do izražaja s ulaskom Bernardina Sienskoga u opservantske redove. Skup svih tih danosti iznjedrit će jak interesni sukob koji će neugasivo plamtjeti tijekom cijelog 15. stoljeća.

Fra Pavao se pred sam kraj života vratio na svoj izvor, u samostan sv. Franje u Folignu, u kojem je, još »u nježnoj dobi« započeo svoj franjevački hod. U tom je samostanu 17. rujna 1391. umro i dostojanstveno pokopan.⁹¹ U trenutku njegove smrti njegov se op-

⁸⁷ O Alfierievoj osamnaestogodišnjoj upravi redom te o brojnim generalnim kapitulima koji su se održali za vrijeme njegove uprave i njegovim reformskim inicijativama usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 78–79.

⁸⁸ U taj novosagrađeni samostan fra Pavao je smjestio *religiosae mulieres* koje su gorljivo prihvatile i slijedile njegovu reformu, tj. »propisno opsluživanje«. Tako je, kao i u Franjino vrijeme, nastao drugi ženski red, ovaj put opservantski, na čelu kojega je bila blažena Anđelina iz Montegiove. O tome M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 63, 68–77; »La Beata Angelina da Montegiove e il movimento del terz'Ordine regolare francescano femminile«, *Atti del convegno di studi francescani* (Foligno 22–24 settembre 1983), Foligno, 1984.

⁸⁹ M. FALOCI PULIGNANI, *Il Beato Paoluccio Trinci da Foligno e i Minori osservanti*, str. 41–47; P. SELLA, »Leone X e la definitiva divisione«, str. 107.

⁹⁰ Stanislaw DA CAPAGNOLA, »L'«Osservanza» come problema dell'attività pastorale in Bernardino predicatore«, *Bernardino predicatore nella società del suo tempo*, Todi, 1976., str. 195.

⁹¹ M. SENSI, *Dal movimento eremitico*, str. 103.

servantski pokret već bio proširio po cijeloj Italiji, a brzo će se preliti i izvan talijanskih granica. Budući da je s velikom razboritošću započeo i usmjerio franjevačku reformu, izbjegavši bilo kakve polemike s većinskom Zajednicom, na koncu je potrebno spomenuti i okolnosti koje su pridonijele uspješnom širenju njegova pokreta, a njih je više: strateški položaj eremitorija u Broglianu, pograničnog samostana koji je bio svojevrsni *trait d'union* markijskih i umbrijskih revnitelja; politička zaštita, protekcije i podrška, koje je kao izdanak kuće Trinci imao u dvije ugledne velikaške kuće, Trinci i Varano, koje su preko ženidbenih veza bile u srodstvu; podrška koju su mu pružali visokopozicionirani prelati u papinskoj kuriji u Avinjonu i, naposljetku, rodbinske veze koje je s majčine (Orsini) i očeve strane (Trinci) imao s napuljskom velikaškom obitelji Tomacelli. No, bilo bi posve nepravedno zaključiti da je za uspjeh njegova pokreta isključivo zaslužno njegovo podrijetlo i rodbinske veze, a previdjeti činjenicu da je za rast i uzlet njegove djela od velikog značaja bila percepcija koju su njegovi sljedbenici pružali o sebi, a ona je glasila – *maleum fraticellorum*, kao i to da reforma u franjevačkom redu nije bila neka nova pojava, jer je ona u krilu Reda manje braće uvijek egzistirala. Svakako, fra Pavlova reforma uspjela je realizirati ono što su gorljivi, ali nestrpljivi i buntovni franjevački spiritualci, na čelu s Anđelom Klarenskim, oko 1330. godine neuspješno tražili od generalnog ministra.⁹² Za to je, kao i mnoge druge povijesne događaje, jednostavno trebalo dozoriti vrijeme i osoba, odnosno da se pojavi tijekom omaleni, ali duhom i poniznošću veliki fra Pavao Trinci.

2. Francuska opservancija i njezin razvoj do sabora u Konstazu (1415.)

Nakon talijanske kronološki je uslijedila francuska opservancija, neovisna od trincijevskog pokreta i s posve drukčijim obilježjem. Dok su talijanski početci imali izrazito eremitsko-kontemplativno obilježje, početci franjevačke reforme u Francuskoj davali su »prednost ljubavi prema studiju i apostolatu«,⁹³ što razvidno dokazuje niz gradskih samostana ili pak kuća u kojima je začeta.

2.1. Početci: Mirabeau, Bressuire, Séz, Clisson, Cholet...

Francuska opservancija započela je oko 1390., najvjerojatnije 1388. godine, u Provinciji Tours, kad su trojica gorljive braće od njihova provincijalnog ministra fra Jeana Philippea zatražili samostan u kojemu bi mogli opsluživati franjevačko Pravilo u njegovoj cjelovitosti i izvornosti. Provincijski poglavar više je nego blagonaklono uvažio njihovu zamolbu te im dodijelio samostan Mirabeau u biskupiji Poitiers, osnovan oko 1226. godine. Koliko je spomenuti provincijal za tu inicijativu imao sluha, pokazuje i činjenica da je jednoga od te trojice odmah imenovao za gvardijana i, k tome, naredio da se iz samostana isele svi koji nisu voljni slijediti način života trojice braće. Nedugo zatim toj su se zajednici pridružila i druga braća koja su željela živjeti u skladu s Pravilom. Inicijativa iz samostana

⁹² M. SENSI, *Le osservanze francescane*, 296.

⁹³ L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 94.

Mirabeau ubrzo se proširila i na druge urbane samostane.⁹⁴ Četrnaest godina poslije u Bressuireu sagrađen je prvi opservantski samostan u kojem su se nastanila petorica franjevac. Kako bi se što revnije posvetili opsluživanju Pravila, dodijeljena su im četvorica franjevačkih trećoredaca, koji su bili odgovorni za ekonomiju kuće.⁹⁵ No, s vremenom, kad se broj opservanata u tom samostanu povećao te on je postao pretijesan, jer je bio sagrađen za manji broj braće, opservanti su se obratili gradskom knezu Jeanu de Beaumontu za proširenje samostana, uz jedan dogovor/pogodbu: obvezali su se, naime, živjeti prema franjevačkom Pravilu i, ako bi u tom žaru popustili, moglo ih se, prema tom dogovoru, premjestiti i zamijeniti drugim, revnijim, franjevcima.⁹⁶

Iste godine kad su se opservanti nastanili u Bressuire, generalni ministar Jean Bardolin (1403. – 1417.), koji je pripadao avinjonskoj »obedijenciji«,⁹⁷ preveo je na reformu stari samostan u Séezu, osnovan prije 1226. godine.⁹⁸ Reformiranima, koji su se u njemu nastanili, generalni je ministar iz Ruena (5. rujna 1404.) poslao pismo koje sadrži poticaje, zapovijedi i opomene. Potiče ih na poslušnost prema poglavaru i na zajedničko siromaštvo te im, s obzirom na milostinju, naređuje da se ona uporabi na zajedničku korist ili prema potrebama svakog pojedinog brata, u skladu s Pravilom i Konstitucijama. Nadalje, potiče ih da međusobno gaje mir i slogu; zapovijeda im zajedničku molitvu časoslova i opsluživanje propisane šutnje; objedi trebaju biti zajednički i zabranjuju se objedi izvan

⁹⁴ Pierre PÉANO, »L'osservanza in Francia«, *Il rinnovamento del francescanesimo. L'osservanza*, Assisi, 1985., str. 261.

⁹⁵ Dopuštenje za izgradnju toga samostana dao je Benedikt XIII., avinjonski papa (1394. – 1422.), bulom *Eximiae tuae*, od 24. srpnja 1404., kojom se dopušta podići »unam domum cum ecclesia, campanili, campana coemeterio et aliis officinis necessariis in vila de Berchorio [...] ad opus et usum fratrum Minorum, in qua per fratres ipsos regula s. Francisci, ordinis ipsorum fundatoris, iuxta apostolicas declarationes, quae ex tunc super illius observatione emanarunt, ad litteram observatur [...] et in qua etiam [...] quatuor solutae personae masculini sexus tertium ordinem dicti sancti professae resideant, quae oblationes et elemosynas ad usum dicatorum fratrum erogandas percipiant et in dictorum fratrum Minorum et in suos usus covertant [...]«, BF, sv. 7, Romae, 1904., str. 329–330.

⁹⁶ G. DE PARIS, »Les débuts de la réforme des Cordeliers en France et Guillaume Josseaume (1390–1436)«, *Études Franciscaines*, br. 31, 1914., str. 418, bilj. 1.

⁹⁷ Podsjećamo, od 1378. do 1417. godine u Katoličkoj crkvi je na djelu bio *Zapadni raskol*, tijekom kojega su Crkva i papinstvo bili podijeljeni na dvije suprotstavljene sfere ili »obedijencije«, rimsku i avinjonsku, slijedom čega su postojala dvojica papa (rimski i avinjonski) i dvije papinske kurije (u Rimu i Avinjonu). Obojica su papa bila čvrsto uvjereni u zakonitost svoga i nevaljanost suprotnog izbora. Na poticaje o dobrovoljnoj odreci u korist crkvenog jedinstva obojica su odgovarala: *Non possumus*, jer su jedan i drugi odreknuće smatrali izdajom istinitosti i nijekanjem apostolskog naslijeđa. Avinjonskog papu, Klementa VII. (1378. – 1394.), prvog u nizu avinjonkih papa, naslijedio je španjolski kardinal Pedro de Luna iz Aragona, s imenom Benedikt XIII. Tijekom toga raskola, koji je bio jedan od glavnih uzroka dekadencije crkvenih redova, u franjevačkom je redu nastala konfuzija. Red je imao toliko generalnih ministara koliko je bilo »obedijencija«: dva na početku raskola, a tri od 1408. godine. Slično stanje bilo je i u provincijama koje su na čelu imale dva provincijala, ovisno o različitim papama. O Zapadnom raskolu: »Genèse et débuts du Grand Schisme d'Occident«, *Atti del Colloqui (Avignone 1978)*, Paris, 1980.; o Benediktu XIII.: J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 391–394; o franjevačkom redu za vrijeme Zapadnog raskola: H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 77–80; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 90.

⁹⁸ Dopuštenje za to generalni ministar prethodno je tražio i dobio od Benedikta XIII., koji mu bulom *Promeretur sacri*, od 11. travnja 1404., dopušta da *pro bono ordinis* može popravljati i reformirati osobe i samostane. U tom smislu avinjonski papa mu piše: »[...] nos tuis huiusmodi supplicationibus favorabiliter inclinati volemus et apostolica tibi auctoritate concedimus, quo din omnibus et singulis, praefatum ordinem ac eius personas, conventus, monasteria, domos et loca quaelibet concernentibus, corrigere, statuere, ordinare ac reformare ac officiis dictorum ordinum personas idoneas praeficere ac alias, prout discretioni tuae pro bono dicti ordinis videbitur, facere, procedere ac exequi possis debeas [...]«, BF, sv. 962, str. 327.

samostana bez posebnog razloga (bolest ili neki drugi poslovi). Više ih puta potiče da se čuvaju mrmljanja, posebno zlobnog govora i osuđivanja drugih članova svojega reda, *communitatem Ordinis*, koji ne žive kao oni. Ako bi pak netko upao u takve (teške!) grijeh te u njima ustrajavao, gvardijan je dužan takvoga udaljiti i izručiti kustodu, a on ga mora premjestiti na neko drugo mjesto i naložiti mu pokoru koja će odgovarati težini krivnje. Takva kazna treba poslužiti kao primjer svoj drugoj braći. Potičući opservante spomenutog samostana na uzoran i krjepostan život, Bardolin se u pismu dotiče i propovijedanja. Potiče redovnike na propovijedanje pred narodom te im preporučuje da ono što propovijedaju svjedoče vlastitim primjerom. U tom smislu sugerira im da izbjegavaju prazne, površne, uvredljive i napadačke propovijedi te da se propovjedaonicom koriste za propovijedi koje slušateljstvo potiče na ljubav prema Bogu i na mir i jedinstvo s Crkvom. K tome opominje ih na strogo poštivanje samostanske klauzure i na veću obzirnost pri izboru zvanja (što sugerira da su opservanti u Séezu mogli primati novake te ih pripremati za službu). Oni pak koji ne bi htjeli živjeti prema navedenim smjericama mogu, piše generalni ministar, izabrati neki drugi samostan. Na kraju ističe da oni koji su odlučili boraviti u tom samostanu ne smiju, ni osobno ni preko drugih osoba, tražiti dopuštenje o napuštanju i izlasku iz samostana.⁹⁹ U svakom slučaju, pismo generalnog ministra u velikoj mjeri otkriva asketsku ozbiljnost i apostolsku gorljivost, koje su resile francuska opservantska bratstva u nastajanju.

Godine 1407. rečenim se samostanima pridružuju dva nova samostana, Clisson i Cholet, oba u Provinciji Tours: prvi zahvaljujući inicijativi kneza Olivera de Clisson,¹⁰⁰ a drugi plemićkoj gospođi Montalais, što je potvrđeno i bulom *Eximiae tue devotionis* (15. srpnja 1407).¹⁰¹ Sljedeće godine Benedikt XIII. bulom *Pie devotorum* od 9. travnja 1408. dopušta da se u Provinciji Tours osnuju i druga dva reformska samostana: u Olonne,¹⁰² koji nije imao uspjeha, te u Fontenay-le-Comte.¹⁰³ Istoga dana avinjonski papa šalje generalnom ministru bulu *Grave gerimus*¹⁰⁴ za samostan u Saint-Jean-d'Angéli. Bula je napisana na zahtjev vjernika toga grada koji su bili osupnuti sablažnjivim ponašanjem »fratres de familia« te su tražili da ih se ukloni i umjesto njih dođu oni koji Pravilo sv. Franje opslužuju »ad unguem et litteram«, kao oni u samostanu Bressuire. Papa je naredio generalnom ministru da uvaži te zahtjeve vjernika i da sablažnjive »fratres de familia« zamjeni onima »ad litteram observantes«, što je Bardolin i učinio. Kao u Saint-Jean-d'Angéli, slično se zbilo i u Lochesu, gdje je stanovništvo također zahtijevalo da papa isprazni samostan (osnovan 1235.) u kojem su živjeli sablažnjivi redovnici te na njihovo mjesto dođu opservanti, što se i ostvarilo.¹⁰⁵ Usto, opservanti dolaze u Laval,¹⁰⁶ a bulom *Eximiarum tuarum* od 26. travnja 1407. godine Benedikt XIII. dopušta knezu Ivanu iz

⁹⁹ *Epistulu* generalnog ministra Bardolina donosi G. DE PARIS, *Les débuts de la réforme*, str. 431–434.

¹⁰⁰ P. PÉANO, *L'osservanza in Francia*, str. 264.

¹⁰¹ BF, sv. 7, br. 1031, str. 355.

¹⁰² *Isto*, br. 1043, str. 359–360.

¹⁰³ Benediktova bula *Pie devotorum*, upravljena plemiću Ivanu Herpedenne za ustanovu samostana u Fontenay-le-Comte, nalazi se u BF, sv. 7, br. 1042, str. 359.

¹⁰⁴ *Isto*, br. 1041, str. 358–359.

¹⁰⁵ *Isto*, br. 1045, str. 360–361.

¹⁰⁶ *Isto*, br. 919, str. 311.

Bretagne da se za njih osnuje samostan i u Redonu,¹⁰⁷ u kojem će opservanti živjeti po uzoru na one u Mirabeauu i Bressuireu.

Upravo u vrijeme te ekspanzije nad francuske opservante i njihov pokret iznenada nadvila se opasna sjena koja se na kraju pretvorila u, za njih, neočekivano povoljan ishod. Naime, nakon smrti njihova promotora i zaštitnika, provincijala Ivana Philippea, njegov nasljednik u Provinciji Tours, kao i njegove kolege provincijali u Francuskoj provinciji i Provinciji Borgogna, ozlovoljeno su gledali na opservantski pokret i njegovo širenje te su ga nastojali spriječiti jer je, prema njihovu mišljenju, ugrožavao jedinstvo reda.¹⁰⁸ U toj situaciji – kad je daljnji razvoj reforme bio bezizgledan i, štoviše, sami opservanti ugroženi – ponovno intervenira generalni ministar Bardolin, koji staje u obranu reformskog pokreta. Obraća se papi Benediktu XIII., a on 26. travnja 1407. objavljuje bulu *Circa statum*, kojom izuzimlje opservante iz jurisdikcije provincijalâ i ustanovljuje vikara (*unum vicarium*) za opservante, kao njihova izravnog poglavara, kojemu su opservanti dužni iskazivati onakvu poslušnost kakvu su dotad iskazivali provincijalu.¹⁰⁹ Tom bulom i ustanovom vikara za opservante papa je uveo novi, »vikarski« ustroj, nagovještaj onoga što će se dogoditi na saboru u Konstanzu. Papa je razriješio opservante jurisdikcije provincijalâ i Thomasa de la Cour izravno imenovao za vikara opservanata. Bio je to početak autonomije opservanata, ali ujedno i početak jakih tenzija između njih i braće konventualaca.¹¹⁰

Na krilima tih postignuća sljedeće je godine (1408.) – koordiniranim djelovanjem gradske uprave, biskupa iz Thérouanne i generalnog ministra Bardolina – reformiran samostan u Saint-Omeru u Francuskoj provinciji, a za novog je gvardijana imenovan Jean Maquerela.¹¹¹ Naposljetku je osnovan i samostan Amboise, čiji je osnutak bulom *Sacrae religionis* od 9. rujna 1409. godine¹¹² odobrio »pisanski papa« Aleksandar V. (1409. – 1410.).¹¹³

¹⁰⁷ *Isto*, br. 1021, str. 349–350.

¹⁰⁸ P. PÉANO, *L'osservanza in Francia*, str. 262.

¹⁰⁹ »Nos igitur [...] discretione tuae [...] Rursus, ut ipsi guardiani et fratres eisdem exemptione et concessione liberius uti quietiusque Domino famulari valeant, ipsis in singulis provinciis praedictis unum vicarium, fratrem dicti ordinis, qui regulam antedictam affectet et cupiat praemittitur observare, et cui in omnibus, in quibus, si exemptio et concessio huiusmodi non esset, ministro provinciali respondere et obedire tenerentur, respondere teneantur firmiter et obedire, constitutas et deputes hac primaria vice, eisdem guardianis et fratribus in posterum in singulis suis provinciis, in quibus constituti fuerint, vicarium ipsum, quoties caruerint eodem, eligendi licentiam des eadem auctoritate, tibi et tuis successoribus praedictis electionis huiusmodi confirmationem, ut volumus, reservando«, BF, sv. 7, br. 1022, str. 351–352.

¹¹⁰ M. FOIS, *I papi e l'Osservanza*, str. 42.

¹¹¹ P. PÉANO, *L'osservanza in Francia*, str. 265.

¹¹² BF, sv. 7, br. 1183, str. 415.

¹¹³ U situaciji kad dvojica Pontifexa (rimski i avinjonski), ponavljajući *non possumus*, ne pomišljaju na odreknuće i Crkvi povratne izgubljeno jedinstvo, dolazi do ideje da bi opći sabor, kao najviša crkvena instanca, bio najprikladnije sredstvo za uspostavu pokidanog jedinstva. Slijedom te ideje, u Livornu se sastao ratier kardinala jedne i druge »obedijencije« te protiv svojih gospodara sazvali opći sabor u Pisi, koji je trebao razriješiti crkvenu krizu. Sabor je započeo 25. ožujka 1409. te, usprkos protivljenju obojice papa, proveo postupak protiv njih: 5. lipnja iste godine sabor je donio pravortijek da su obojica – Angelo Correr (Grgur XII.), rimski papa, i Pedro de Luna (Benedikt XIII.), avinjonski – svrgnuti i lišeni vlasti, a zatim su kardinali, njih 24, izabrali milanskog nadbiskupa i kardinala Petra Filargesa, franjevca podrijetlom s Krete, koji je uzeo ime Aleksandar V. (26. lipnja 1409.) te odlučio boraviti u Bologni. Zbog toga i nadimak »pisanski«, jer je izabran na saboru u Pisi. Budući da se rimski i avinjonski papa ni tada nisu odrekli, Crkva je u tom trenutku postala »troglava«: imala je trojicu papa. O Aleksandru V.: J. N. D. KELLY, *Vite dei papi*, str. 398–400.

2.2. Razne nevolje

Provincijali triju francuskih provincija, koji su s nezadovoljstvom gledali na opservante i njihovu autonomiju, čekali su prikladan trenutak da ponište sve njihove povlastice. Prigoda za to pružila im se nakon izbora Petra Filargesa za papu, koji je, kako rekosmo, potjecao iz franjevačkog reda. Igrajući na tu kartu, provincijali su novoizabranom papi iznijeli svoje žalbe i od njega zatražili poništenje svih povlastica koje su opservanti dobili. I doista, samo petnaest dana nakon priznanja opservantskog samostana u Amboiseu, papa Aleksandar V. radikalno je promijenio mišljenje te bulom *Ordinem fratrum minorum*, od 24. rujna 1409.,¹¹⁴ pozitivno odgovorio na želje francuskih provincijala. Bula inzistira na jedinstvu reda, posebno na zavjetu poslušnosti, te veli kako su »nonuli ex fratribus ipsis« prekršitelji toga zavjeta (*sui voti transgressores*), jer su primali novake, živjeli odvojeno u njihovim samostanima, koji su za njih sagrađeni, te nosili drukčiji habit. Sva ta dopuštenja, veli pisanski papa, udijelili su im Pedro de Luna (Benedikt XIII.) i Jean Bardolin, generalni ministar avinjonske »obedijencije«, i »sic in ordine praedicto debitum obedientiae pervertunt, unitatem separant et vinculum dissolvunt caritatis, in magna eiusdem ordinis confusionem et etiam laesionem«. Nakon tih riječi nije se moglo očekivati drugo doli »auctoritate apostolica tenore presentium revocamus et cassamus ac nullius esse decernimus roboris et momenti« te je, pod kaznu izopćenja »ipso facto«, naredio povratak sve braće pod poslušnost generalnog ministra, provincijala i kustoda. Za provedbu svojih odluka, pisanski je papa istog dana zadužio nadbiskupa Bourgesa, zatim biskupa Tulea i opata u samostanu sv. Genoveve u Parizu, kojima je, uz to, naredio da javno prokažu one koji te odluke budu kršili. Opat sv. Genoveve odbio je te papine zahtjeve, štoviše, proglasio ih je ništetnima te ih opozvao.¹¹⁵

Odluka Aleksandra V. iznenadila je opservante tim više što se, kako smo spomenuli, pokazao vrlo susretljivim prilikom osnutka samostana u Amboiseu. Ipak, tražeći izlaz iz nezavidne situacije, u Bressuireu su se »capitulariter« okupili gvardijani, na čelu s generalnim vikarom fra Tomasom de la Courom, i još neki profesori iz francuskih provincija. Plod toga sastanka bila je predstavka koju su uputili Pariškom sveučilištu (Sorboni), s nakanom da Sveučilište objektivno ocijeni cijelu stvar. U Pariz je otišlo i izaslanstvo – generalni vikar Thomas de la Cour i Jacques Floriaye, gvardijan u Choletu – da *vive vocis* objasne njihov život prema *regularis observantia*, kao i onaj »rilasciata« kojim je živjela Zajednica. Sorbona je zaprimila predstavku opservanata te osnovala komisiju koja je temeljito ispitala stvar i zatim donijela nedvosmislen zaključak: način života reformiranih sukladan je najčistijem opsluživanju Pravila.¹¹⁶

Međutim, unatoč pozitivnoj izjavi Pariškog sveučilišta, stvar je za francuske opservante i dalje bila vrlo nepovoljna. Dodatno ju je komplicirala i smrt Aleksandra V. Njegov nasljednik po pisanskoj liniji, Ivan XXIII. (1410. – 1415.), delegirao je kardinala Giordana

¹¹⁴ BF, sv. 7, br. 1187, str. 417–418.

¹¹⁵ G. DE PARIS, *Les débuts de la réforme*, str. 420; P. PÉANO, *L'osservanza in Francia*, str. 266.

¹¹⁶ »[...] quod dicta mater nostra Universitas vitam et modos vivendi praedictos prefati fratris Thomae de Curia et fratrum sibi adherentium tanquam veram et puram observantiam regule beati Francisci [...] collaudabat, et quantum ine a erat, approbat et sustinere intendebat.« »De Quaerimoniis ab Observantibus a. 1410 Universitati Parisiensi propositis«, AFH, br. 9, 1916., str. 34–41.

Orsinia (†1439.) da riješi slučaj. On je izabrao srednji put između povlastica Benedikta XIII. i bule *Ordinem Fratrum Minorum* Aleksandra V., čime je želio sačuvati generalnog vikara za opservante, ali podložna provincijalima. No to nije bilo po volji Zajednice pa se general reda Antonio Vinitti da Pereto (1408. – 1415.) obratio Ivanu XXIII., koji je na generalovu zamolbu 28. srpnja 1414. objavio bulu *Hiis, quae*, kojom je potvrdio odluke svoga prethodnika Aleksandra V.¹¹⁷ Time je generalni vikar za opservante dokinut, a opservanti raspršeni ili pak pritvoreni, a oduzeta im je i služba propovijedanja. Štoviše, na jednom od provincijskih kapitula Tourske provincije proglašeni su uljezima, fraticelijima i hereticima.¹¹⁸

2.3. Sabor u Konstanzu

Premda zdvojni i umorni zbog nevolja kojima su ih »fratres de familia« (konventualci) iz triju francuskih provincija (Tours, Francuska i Borgogna) pritiskali, opservanti ipak nisu klonuli duhom i odustali od svoje nakane, tj. reforme. Dapače, dvanaestorica braće iz reformiranih samostana – Séez, Saint-Omer, Varennes, Dôle, Laval, Clisson, Amboise, Saint Jean d'Angéli, Bressuire, Cholet, Fontenay le Comte, a kasnije im se priključio i Mirebeau, koji je stajao na početku francuske opservancije – prizvala su se 1415. godine na ekumenski sabor u Konstanzu (1414. – 1418.) i od njega zatražili odredbu u prilog reforme.¹¹⁹ Sazvan da konačno stavi kraj na tridesetdevetogodišnji raskol i obnovi Crkvu, sabor u Konstanzu pozabavio se i tim pitanjem. Na četrnaestoj saborskoj sjednici (4. srpnja 1415.) – za vrijeme *sede vacante* (jer je Ivan XXIII., koji je sazvaio sabor, bio već svrgnut: 29. travnja 1415.) – izaslanici francuskog kralja predstavili su delegate reformiranih samostana, pristigle ponajviše iz Francuske i Tourske provincije, koji su saborskim ocima iznijeli zahtjeve opservanata, sakupljene u glasovite *Querimoniae*. Ti su zahtjevi uglavnom bili koncentrirani oko triju točaka: dužnosti koje proizlaze iz Pravila i brojna kršenja Pravila; nužnost priziva na sabor, koji treba osigurati reformu franjevačkog reda i korisnost te reforme za Crkvu.

Jedna saborska komisija – na čelu koje su bili kardinal Giordano Orsini, zaštitnik reda, i Pierre d'Ailly, rektor Pariškog sveučilišta – bila je zadužena da temeljito ispita stvari. Poslije određenog vremena, nakon što je komisija podrobno proučila krucijalna pitanja, sabor je, i dalje *sede vacante*, na devetnaestoj sjednici dekretom *Supplicationibus personarum* (23. rujna 1415.)¹²⁰ odobrio opservantima i znatno više od onoga što su se oni usudili i pitati: 1. pravo izbora provincijskog vikara za provincije Tours, Francuska i Borgogna: svi reformirani samostani imaju od tada pa nadalje pravo izabrati za svaku provinciju *provincijskog vikara*; izbor provincijskog vikara treba »in scriptis« predstaviti provincijalu dotične provincije, a on ga u roku tri dana od izbora treba potvrditi; 2.

¹¹⁷ »Nos igitur [...] litteras praefati praedecessoris et omnia et singula in eis contenta et quaecumque inde secuta rata habentes et grata, ea auctoritate apostolica tenore praesentium confirmamus [...]«, BF, sv. 7, br. 1338, str. 483.

¹¹⁸ Clement SCHMIT, »François (ordre de Saint). Les Franciscains«, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, sv. 18, Paris, 1977., str. 850; G. DE PARIS, *Les débuts de la réforme*, str. 420–421.

¹¹⁹ P. PÉANO, *L'osservanza in Francia*, str. 267–268.

¹²⁰ BF, sv. 7, br. 1362, str. 493–495.

trojica vikara moći će izabrati *generalnog vikara* s istim ovlastima koje ima generalni ministar, a general u roku od tri dana od njegova izbora mora taj izbor potvrditi; za prvog generalnog vikara sabor je imenovao fra Nikolu Rodolfa (1415. – 1419.); 3. vikari su dobili ovlasti da vode braću koja su izravno pod njihovom odgovornošću i njima podložni (tj. opservante); samo je generalni vikar imao ovlasti kazniti provincijske vikare, a ne provincijal; da bi se ipak sačuvalo jedinstvo reda i autoritet provincijala nad vikarima, provincijalima je pridržano pravo kanonske vizitacije, ispravljanja zloporaba i kažnjavanje neposlušnih redovnika, ali bez miješanja u unutrašnje stvari reforme i uplitanja u upravu vikara; 4. spomenuti dekret dopušta mogućnost da samostani u kojima žive »fratres de familia« ako žele mogu prijeći na »maiori vel saniori pariti«, tj. na opservanciju i pod vikarsku upravu, a to je vrijedilo i za svakoga pojedinog konventualskog brata; s druge strane, opservanti nisu mogli napustiti reformirani samostan i vikarsku upravu bez dopuštenja generalnog vikara; 5. provincijali su morali ustupiti opservantima dva samostana s knjigama (bibliotekom) i crkvenim stvarima; 6. svaka suvišna stvar iz samostana treba biti uklonjena; 7. sabor na kraju, u spomenutom dekretu, preporučuje da opservanti i konventualci žive u miru i dobrim odnosima. U tom smislu provincijalima, prijeteći im kanonskim mjerama, zabranjuje protjerivati opservante iz samostana i na njihovo mjesto dovoditi druge te i kustodima zabranjuje odnositi se prema opservantima kao »sektašima«, dok je opservantima i vikarima upućen poziv da ne difimiraju »fratres de familia« te da protiv njih ne poduzimaju ništa što bi moglo umanjiti njihovo skupljanje priloga (prošnjju). Objema se stranama, pod kaznu izopćenja, zabranjuju svađe i sporovi te, naravno, tučnjava.

S takvim vikarskim rješenjem, koje je težilo za sporazumom između dviju strana, ali jasno naklonjenim opservantima, komisija sabora u Konstanzu mislila je da je problem opservantske reforme u franjevačkom redu riješila jednim pravnim aktom koji je, prema njezinoj procjeni i nakani, bio prihvatljiv da se zadrži i očuva jedinstvo toga reda – »unitate in eo conservata« – u kojemu jedna i druga strana mogu živjeti »in pacis dulcedine«. Bez obzira što su članovi komisije u to bili uvjereni, povjesničar odista nema baš nikakvih elemenata da se s time složi ili to potvrdi jer, objektivno sagledavajući stvari, koliko je god taj saborski dekret s jedne strane jamčio stabilnost i razvoj opservancije ne samo za ono vrijeme nego i kasnije (jer je donio uzorak ustroja za buduće papinske odluke), taj je isti dekret s druge strane sadržavao u sebi ne samo klicu napetosti, svađa i razdora između opservanata i konventualaca, koji će tijekom cijelog stoljeća biti tako brojni i učestali, nego i konačnu podjelu franjevačkog reda 1517. godine.¹²¹

Na koncu, nije preostalo ništa drugo doli provesti odluke sabora u Konstanzu. S time smo ujedno i iscrpili tijek opservantskih događaja te došli do zadanog vremenskog okvira – sabora u Konstanzu. Tomu možemo dodati još smo dvije činjenice: da su na krilima te saborske odluke francuski opservanti već sljedeće godine (1416.), okupljeni na kapitulou u Bressuireu, donijeli svoje partikularne statute¹²² te da su u svojim redovima imali osobu *par excellence*, fra Guillaumea Josseaumea, bivšeg pariškog odvjetnika i potom gvardijana

¹²¹ M. FOIS, *I papi e l'Osservanza*, str. 44–45.

¹²² Tekst tih statuta u: Domenico DE GUBERNATIS, *Orbis seraphicus*, vol. 3, Romae, 1684., str. 79–81.

u Mirabeauu, koji je svojim pravnim znanjem staloženo kanalizirao francusku opservanciju u željenom smjeru, kako prije tako i poslije sabora u Konstanzu.¹²³

Zaključak

Franjo Asiški je za svoje sljedbenike napisao Pravilo, po kojemu se franjevački red ravnao i djelovao. Početkom 14. stoljeća red je sa svojih otprilike 40.000 članova bio najbrojniji od svih redovničkih redova. No, u kvantitetu nije pratila i kvaliteta: na površinu su izbile brojne devijacije, koje su, s obzirom na tako velik broj redovnika, bile neizbježne. Dekadencija je imala svoje vanjske i unutarnje uzroke: kuga i Zapadni raskol na vanjskom, a pomanjkanje ideala i udaljavanje od Pravila na unutarnjem planu, bili su među glavnim uzrocima. U takvim okolnostima, u franjevačkom redu se pojavljuju osobe koje se, težeći prema »propisanom opsluživanju Pravila«, nastoje vratiti prvotnim idealima koji su obilježavali franjevački red u njegovim počecima. Nakon prvih pokušaja fra Ivana della Valle i fra Gentilea iz Spoleta, godine 1368. pojavljuje se »otac franjevačke opservancije« fra Pavao (Paoluccio) Trinci, s kojim opservancija u franjevačkom redu zadobiva stabilnost i konstantnu proširenost. Fra Pavao i njegovi sljedbenici, mahom braća laici, uglavnom su razvijali apostolat molitve, kontemplacije i svjedočanstva života te nastojali očuvati zajedništvo sa Zajednicom. Dok su fra Pavao i njegovi sljedbenici nastojali oko jedinstva s ostatkom redom, francuska je opservancija, koja je kronološki uslijedila poslije talijanske, smatrala da je za njezin razvoj nužno potrebna autonomija. Započela je oko 1390. godine u samostanu Mirebeau u Provinciji Tours te se ubrzo proširila i na druge dvije francuske provincije, Francusku i Borgognu. To je širenje nailazilo i na zapreke, sve do sabora u Konstanzu (1415.), na kojem je dobila vlastite provincijske vikare i generalnog vikara, a 1416. godine izradila i vlastite statute. Činjenica da francuska opservancija nije imala eremitsko-kontemplativno obilježje, toliko karakteristično za talijansku opservanciju, samo je dokaz njezine izvornosti i neovisnosti od trincijske reforme u Italiji.

SUMMARY

EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF OBSERVANT BRANCH WITHIN FRANCISCAN ORDER UNTIL THE ECUMENICAL COUNCIL OF CONSTANCE

Due to the various circumstances Franciscan order developed vigorously, and at the beginning of the fourteenth century it was the most numerous ecclesiastical order with about 40 000 members. However, this quantity was not followed by the quality. The order was decaying and soon many deviations came to surface. This decadency within Franciscan order – also present within other contemporary ecclesiastical orders – had its inner and outer causes: plague and the Western schism, together with diminishing of modesty and deviation of the Rules were just some of many. Since the Order could not change the

---

¹²³ C. SCHMITT, »Josseaume (Gullaume)«, *Dictionnaire de biographie française*, sv. 18, str. 798–799.

outer causes, some of the members, in the spirit of modesty, tended to literally observe the Rules (*regularis observatia*). In this way they wanted to promote a reform within the Franciscan community. In the first chapter of this study author discusses occurrence of the Observant branch in Italy, where – after the first attempts of fra John della Valla and fra Gentile of Spoleto – fra Paoluccio Trinci started a true observance within the Franciscan community. Namely, this brother layman, inspired by the a dramatical conflict between *fratres de familia* (the Conventuals) and Fraticelli (the Spirituals), was wise enough, in his attempt of returning to the original Rules, to avoid all the possible complications that might ocure and provoke any potential discontent and further divisions within the Order. As many others, he also requested papal privileges (bula “*Provenit ex devotione affectu*” of Gregory XI in 1373), he wore the same habit as other *fratres de familia*, fought against Fraticelli, and supported idea of union within the Order. He has inspired many, and soon after multitude of friars accepted his way of life. Thus, by the 1380 in Umbria existed more than 20 of the reformed monastic homes. The followers of fra Paoluccio, mostly laic brothers, predominantly developed apostleship of prayer and contemplation together with the testimony of life. Acting in this manner they did not provoke any suspicions, and they did not disturb anyone. Therefore, because of such humbleness and modesty, and their determination to keep the Order together, fra Paoluccio managed to ensure right of the priors of the reformed monasteries to accept novices, and *frates de familia* generously allowed them to inhabit their monasteries. The second chapter, entitled “French observation and its development up to the Council of Constance (1415)” deals with the issues of the French observation that followed Italian one, but was not directly influenced by the Italian development. Namely, French observation began around the year 1390 in the monastery Mirebeau in the Province Tours, soon after by the year 1400 it spread to the French province, and in 1402 it embraced the Province Borgogna (Aquitania). Fifteen years later, at the Council of Constance (1415), French observation was so present and strong that it had its own vicars (provincial and general vicars), and in 1416 members constituted their own statutes.

KEY WORDS: *observances, Community, Observants, fratres de familia, Pope, bulla, Council of Constance.*

